

Κώστας Στουρνας

Η «ΣΩΤΗΡΙΑ»

ΤΟΠΟΣ ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΤΩΝ ΦΘΙΣΙΚΩΝ

(1936)

Πρόλογος - Επιμέλεια
Γιώργος Σταυράκης

ΑΘΗΝΑ 2010

Κώστας Στοΐρνας

Η «ΣΩΤΗΡΙΑ»

ΤΟΠΟΣ ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΤΩΝ ΦΘΙΣΙΚΩΝ

(1936)

Πρόλογος - Επιμέλεια
Γιώργος Σταυράκης

Ο Κώστας Στοΐρνας από πολύ νωρίς είχε κάνει την επιλογή του, όταν παιδί ακόμη ταξιδεύοντας με του πατέρα του τη σκοΐνα είχε γνωρίσει το ψωμί της ναυτοσύνης, το ψωμί που γευόταν ο θαλασσοπνιγμένος. Επιλογή ζωής δύσκολη που είχε κόστος. Να σταθεί κοντά στους φτωχοΐς και τους αδικημένους. Πάντα πιστός στο χρέος.

Είναι αυτή η καθαρή, η ξάστερη επιλογή που θ' ακολουθήσει μια ολόκληρη ζωή αλλά και που θα τον κυνηγά επίσης και θα 'χει πάνω στη ζωή κόστος και συνεχώς θα πληρώνεται. Η πένα του κι η καρδιά του θα μας δώσει το συγκλονιστικό ντοκουμέντο ρεπορτάζ για τη «Σωτηρία» που δεν το άντεξε η δικτατορία του Μεταξά και το έβαλε μαζί με άλλα βιβλία στην πυρά.

Κώστας Στούρνας

Η «ΣΩΤΗΡΙΑ»

**ΤΟΠΟΣ ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΤΩΝ ΦΘΙΣΙΚΩΝ
(1936)**

Πρόλογος - Επιμέλεια
Γιώργος Σταυράκης

**Σύλλογος Φίλων Περιθαλπομένων
Νοσοκομείου «Η Σωτηρία»
Αθήνα 2010**

*Το βιβλίο του Κώστα Στούρνα
ρίχτηκε στην πυρά από τη φα-
σιστική κυβέρνηση του Μετα-
ξά. Χωρίς να καώ ανασύρω το
βιβλίο 30 χρόνια μετά το θάνα-
το του για να βρει το χώρο που
του αξίζει.*

Γιώργος Σταυράκης

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τον Μάιο του 2002 είχα την τύχη να εκδώσω το βιβλίο: *1902-2002 Ένας Αιώνας «Σωτηρία»* με την ευγενή χορηγία της εταιρείας ΜΕΥΙ 81Π Ιατρικά είδη. Η αλήθεια είναι, ότι δεν περίμενα την μεγάλη απήχηση που θα είχε το βιβλίο, αφού Κατόρθωσε να γίνει αντικείμενο εργασιών, τόσο σε φοιτητές της ιατρικής, όσο και σε φοιτητές της αρχιτεκτονικής. Ακόμη κι αυτό το Πολυτεχνείο, δια μέσου της υπεύθυνης του Τμήματος της Αρχιτεκτονικής, ζήτησε το βιβλίο. Το ενδιαφέρον τους εστιάζεται στα πρώτα κτίρια και την αρχιτεκτονική τους. Το βιβλίο δεν άφησε ασυγκίνητο και τον τομέα της τέχνης. Κείμενα χρησιμοποίησε ο καταξιωμένος σκηνοθέτης Τάσος Ψαρράς για ένα αφιέρωμα στον Γιάννη Ρίτσο. Καθώς επίσης η εκπομπή ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ με σκηνοθέτη τον Κώστα Μαχαίρα, πραγματοποίησε ένα σπουδαίο Ντοκυμαντέρ για λογαριασμό της ΕΤΙ. Στην σελίδα 9 του βιβλίου είχα τονίσει πως αρχικά η έκδοση αριθμούσε περισσότερες σελίδες. Το υψηλό κόστος με ανάγκασε να αποχωριστώ σχεδόν 100 σελίδες. Σήμερα μετά από οχτώ χρόνια και έχοντας στα χέρια μου ένα σπάνιο βιβλίο του δημοσιογράφου και συγγραφέα Κώστα Στούρνα, με τίτλο: *Η*

«Σωτηρία» τόπος μαρτυρίου των φθισικών το οποίο έχει το χαρακτήρα του ρεπορτάζ, έκδοση του 1936, έρχομαι μέσα από ώριμη σκέψη για την επανέκδοση αυτού του βιβλίου, διότι αφ' ενός συμπληρώνει το βιβλίο 1902-2002 Ένας Αιώνας «Σωτηρία», αφ' ετέρου θυμίζει ένα θλιβερό σημάδι της σύγχρονης ιστορίας της πατρίδας μας.

Βέβαια δεν ξει ο Κώστας Στούρνας να αντικρίσει τις ραγδαίες αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στο Νοσοκομείο «ΣΩΤΗΡΙΑ». Διότι ενώ οι αγώνες τόσο του ιδίου, όσο και των εργαζομένων με την συμπαράσταση των ασθενών συνεχίστηκαν, και σε ένα μεγάλο βαθμό δικαιώθηκαν, οι αγώνες για καλύτερη υγεία, συνεχίζονται. Για τον πλησιότιτη συγγραφέα και δημοσιογράφο τόσο ο συγγραφέας Μιχάλης Σταφυλάς όσο και ο δημοσιογράφος Νίκος Καραντηνός έχουν γράψει για την προσωπικότητα του.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΥΡΑΚΗΣ

**ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΦΙΛΩΝ ΠΕΡΙΘΑΛΠΟΜΕΝΩΝ
ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ «Η ΣΩΤΗΡΙΑ»**

Το βιβλίο του Κώστα Στοϋρνα περιήλθε στο Σύλλογο Φίλων Περιθαλπομένων Νοσοκομείου «Η Σωτηρία», με την ευγενική παραχώρηση του κειμένου από τον Γιώργο Σταυράκη, ο οποίος και ζήτησε την συνδρομή μας για την έκδοση του.

Το περιεχόμενο του βιβλίου και οι μαρτυρίες του Κώστα Στούρνα είναι συγκλονιστικές. Περιγράφουν με πολύ γλαφυρότητα μια δύσκολη περίοδο της Ελληνικής ιστορίας και εκ του σύνεγγυς, αναβιώνουν εικόνες και γεγονότα μιας άλλης εποχής.

Φέτος το καλοκαίρι στο χώρο του Νοσοκομείου μας λαμβάνει χώρα, με πρωτοβουλία του Συλλόγου μας και τη συνδρομή της Διοίκησης του Νοσοκομείου, του Συλλόγου Εργαζομένων του Νοσοκομείου και της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών, ένα μεγάλο εικαστικό γεγονός, μια θεματική έκθεση -με άξονες την ιστορία του Νοσοκομείου- που περιλαμβάνει ζωγραφική- γλυπτική-νιάσο ΑΤΪ και κατασκευές και οι οποίες θα παρουσιαστούν στους υπαίθριους χώρους του Νοσοκομείου, στο αμφιθέατρο καθώς και στο κτίριο Σπηλιοποϋλειο, που θα αναδείξουν ένα φορτισμένο ιστορικά χώρο στον οποίο ξετυλίχθηκαν πολλές ιστορίες.

Ο Σύλλογος αποφάσισε, και με την ευκαιρία αυτού του εικαστικού'γεγονότος, να επανεκδώσει το βιβλίο του Κώστα Στούρνα με δικά του έξοδα και να το διανέμει δωρεάν στους εργαζόμενους του Νοσοκομείου μας τιμώντας τους ανθρώπους που πέρασαν από τον χώρο της «Σωτηρίας».

**Το Διοικητικό Συμβούλιο
του Συλλόγου Φίλων Περιθαλπομένων
Νοσοκομείου «Η Σωτηρία»**

Μιχάλης Σταφυλάς

Κώστας Στούρνας -η πίκρα της ζωής και η «οίηση της «ίκρας-

Μαθητής στο Γυμνάσιο του Καρπενησίου πρωτοδιάβασα κείμενα του Κώστα Στούρνα. Μου έκανε εντύπωση η ζωντάνια τους, η αμεσότητα στην έκφραση, οι πρωτοποριακές τους θέσεις.

Αργότερα που τον γνώρισα κατάλαβα πόσο ακέραιος άνθρωπος ήτανε, πόσο αφοσιωμένος στο πνεύμα και στην πίστη του. Γιατί ο Στούρνας πάνω απ' όλα έβαξε το ταλέντο του στην υπηρεσία του λαού, στην εξυπηρέτηση του πανανθρώπινου οράματος για ένα χαρούμενο και χορτάτο Αύριο.

Είχε γεννηθεί στη Ζαγορά του Πηλίου στα 1900 και πέθανε την 1η του Ιούλη στα 1979. Η Μαγνησία στα χρόνια της νιότης του ήταν μια πρωτοπορα περιοχή, με σημαντικούς ανθρώπους μπροστάρηδες κάθε προοδευτικής κίνησης. Κι ο Στούρνας μέσα σ' ένα τέτοιο κλίμα αντρώθηκε και αγωνίστηκε με νου και καρδιά για το δίκιο και την προκοπή. Στα 1928 τον βρίσκουμε αρχισυντάκτη στη δημοκρατική εφημερίδα του Βόλου «Πρόοδος», ύστερα κατεβαίνει στην Αθήνα και δουλεύει σε πολλές εφημερίδες, πάντα σαν μαχόμενος δημοσιογράφος. Τον καιρό της μεταξικής δικτατορίας γεύεται τη μοίρα των αντιφασιστών με αλλεπάλληλες διώξεις. Στην Κατοχή περνάει στις γραμμές της Εθνικής Αντίστασης και δουλεύει στον εθνικοαπελευθερωτικό τύπο. Προτούτερα οι Ιταλοί τον κλείνουν για ένα διάστημα στο στρατόπεδο της Λάρισας με το Γληνό, το Νίκο Καρβούνη, τη Μαρία Ιορδανίδου κι άλλους αριστερούς πνευματικούς ανθρώπους.

Άνθρωπος αισιόδοξος αυτός, αντιμετώπιζε τις πίκρες της ζωής με χαμόγελο κι εγκαρτέρηση. Κάτι όμως που σημάδεψε βαθειά τη ζωή του και του στάλαξε το δηλητήριο του πόνου στην καρδιά, ήταν ο θάνατος του μονάκριβου παιδιού του. Του Σταμούλη, του Λάκη του, που πέθανε στα 21 του χρόνια, όντας τελειόφοιτος της Αρχιτεκτονικής του Πολυτεχνείου και ορμητικός επαναστάτης νεολαίος. Το χτύπημα ήταν συντριπτικό γι' αυτόν και τη χαροκαμένη μάνα -τη Σμαράγδα.

Κι ο Κώστας Στοϋρνας άρχισε να αγωνίζεται για να κρατήσει ζωντανή τη μνήμη του *παιδών* του. Στα ποιήματά του διαφαίνεται όλος ο πόνος του ποιητή: *«Πέθανες και μου πέθανε/ Αγόρι μου η χαρά μου/ Τάφος το σπίτι μου έγινε/ Μνημούρι η καρδιά μου».*

Το «γλυκό του αγόρι» μπαίνει σε πολλά του ποιήματα. Δε φτάνει όμως αυτό. Καταφεύγει στη ζωγραφική και στη γλυπτική για ν' απαθανατίσει την ωραία μορφή του έφηβου. Σμίλεψε την προτομή του, προκήρυξε διαγωνισμούς στη μνήμη του. Έκαμε δωρεές, έδωσε τα πάντα για να μείνει ο Σταμούλης υπόδειγμα εντιμότητας, αγωνιστικότητας και ήθους.

Γιος καπετάνιου караβοκύρη, ο Κώστας Στοϋρνας σπούδασε στο σχολείο της ίδιας της ζωής. Στάλθηκε στρατιώτης στη Μικρασία, ένωσε στο ίδιο του το πετσί τη βαρβαρότητα του πολέμου και μίσησε τον πόλεμο. Γυρίζοντας στην πατρίδα του το Πήλιο, έβλεπε τη γαλήνη του τοπίου και την ομορφιά των ανθρώπων. Και σκέφτηκε πόσο ωραίος θάταν ένας κόσμος χωρίς πολέμους, χωρίς εκμετάλλευση, χωρίς άγχος. Γύρω στα 1924 προσχώρησε στο Εργατικό κίνημα.

Από τότε κι ως τη στερνή του πνοή αγωνίστηκε ασταμάτητα σε πάμπολλους τομείς. Έγραψε άρθρα, δοκίμια, έρευνες, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, ευθυμογραφήματα, διηγήματα, θεατρικά ποιήματα -και τι δεν έγραψε! Η δημοσιογραφία του δεν γινόταν σε βάρος της λογοτεχνίας. Τα κείμενα του είναι κείμενα που μένουν, που στέκουν ανάμεσα στα

κείμενα των καλύτερων ονομάτων του καιρού του.

Και αν θέλαμε να βρούμε ένα χαρακτηριστικό του ξεχωριστού τούτου δημιουργού, θα λέγαμε πως δεν υπάρχει αντίθεση ανάμεσα στη ζωή και στο έργο του -όπως συμβαίνει με πολλούς. Τίμιος και ανένδοτος στη ζωή -όπως και στο έργο του. Υποδειγματικός σ' όλα του, μπεσαλής, ευγενικός, δουλευτάρης. Αν μπορούσε ακόμα και την καρδιά του θάδινε στους άλλους. Αυτήν την πονεμένη, πληγωμένη καρδιά.

Ο φίλος του Νίκος Καραντηνός επισήμανε σχετικά και τα παρακάτω για τον άνθρωπο Στοϋρνα:

Κάθε φορά που η θύμιση συναπαντιέται με τη μορφή και με τα γραφτά του αξέχαστου αγωνιστή δημοσιογράφου, του Κώστα Στοϋρνα, την ίδια εκείνη στιγμή πάνω απ' όλα έχει προτεραιότητα, προβάλλει στα μάτια, ένα δικό του λιγόλογο γραφτό. Είναι, ένα από τα καθιερωμένα γνώριμα απογραφικά δελτία, που πρέπει να συμπληρώνουν για το σωματείο τους οι δημοσιογράφοι. Δελτίο, που ανάμεσα στ' άλλα στοιχεία, πρέπει να λένε, να δηλώνουν: σε ποιόν δουλεύουν, πώς κερδίζουν το ψωμί τους.

Ένα παρόμοιο σημείωμα συμπλήρωνε με την μεγαλογράμματη κείνη γραφή του ο Κ.Σ. - λίγα χρόνια πριν πεθάνει με περηφάνεια δήλωνε:

Μέχρι σήμερα επέζησα από τον δημοσιογραφικόν μισθόν, και μόνον με μικρόν διάλειμμα ανεργίας (μηνών) όταν απελύθην από την «Ακρόπολη», κατόπιν απεργίας, την οποίαν οργάνωσεν η Ένωσις Συντακτών.

Ταυτότητα κρυστάλλινη μ' αυτήν μπήκε, μ' αυτήν βγήκε. (Εφημ. «Ριζοσπάστης» 25.7.1982)

Δεν έκανε θόρυβο γύρω απ' τ' όνομα του. Δεν υπογράμμιζε τις επιτυχίες του ιδιαίτερα. Ο Βάσος Γεωργίου νεκρολογώντας τον, θυμήθηκε πολύ επιτυχημένα, πως ο Κώστας ήταν καμωμένος από πέτρα, από στούρνο -όπως φανερώνει τ' όνομα του. Γι' αυτό και στέρεος στις απόψεις του, ανυποχώρητος, βράχος. Λιγόλογος αλλά δηκτικός όταν έπρεπε, με

πηγαίο χιούμορ πάντα, για να γλυκαίνει τη δύσκολη ζωή των άλλων. Κι η ειρωνεία τους καλοκάγαθη, κι όχι εκδικητική.

Το λογοτεχνικό του έργο πολύπλευρο. Μερικά μονάχα θα θυμηθούμε εδώ: «Ιωνική τραγωδία» (1964), «Θαλασσινές Ιστορίες» (1965), «Ποιήματα και ο Δον Κιχώτης του Αιγαίου» (χ.χ). Προτύτερα το συγκλονιστικό ρεπορτάζ από τη ζωή των φυματικών του «Σωτηρία» (1936), «Ελληνικά βουνά» (1938, β' έκδ., 1958), «Ιστορίες του βουνού» (1943), «Σκληρή θάλασσα» (1943), «Σμύρνη - Χρονικό του 22» (1962), «Χιμαιρικοί αργοναύτες» (ποιήματα, 1962), «Ένα αστέρι που έσβησε την αυγή» (ελεγεία για το πεθαμένο του παιδί, 1962), «Ο δρόμος του ήλιου» (βίωμα, 1969), «Σορόκο κάρτα Λεβάντε» (Χρονικό της Κατοχής, 1972), «Θεατρικά» (1973) και «ΟΑΣΑ ρΓόννηϊν&» (Τα πρώτα ιταλικά στρατόπεδα στην Ελλάδα, 1974) και το μεταθανάτιο «Δημοσιογραφικές Αναμνήσεις» (που βγήκε από τη «Σύγχρονη Εποχή» το 1982). Σ' αυτό το τελευταίο του ο Στούρνας σαν σε υποθήκη, δίνει τον ηρωισμό, τη λεβεντιά και την άκαμπτη πίστη του λαού μας στα φιλελεύθερα ιδανικά του.

Ο Κώστας Στούρνας ως ποιητής εκφράζει τον πόνο και την απορία για τις θλίψεις και τα βάσανα των ανθρώπων. Και μια που είναι κι ο ίδιος ένας πονεμένος πατέρας, οι στίχοι του συχνά μετατρέπονται σε μια δραματική επίκληση, στην οποία ο θάνατος αποκρίνεται με την πένθιμη σιωπή του. Από το μοιρολόι του Παλαμά ίσαμε το μοιρολόι του Στούρνα η ζωή κυλάει πάντα ίδια, αλλά κι οι ποιητικές καρδιές συγκλονίζονται το ίδιο απ' τις περιπτώσεις των χαμένων παλληκαριών.

Υπάρχει όμως κι η άλλη πλευρά του λόφου. Ο Στούρνας με τη θαλασσινή του κυρίως ευθυμογραφία (οι προγονικές ρίζες, βλέπετε) γίνεται ευχάριστος κι ευάρεστος αφηγητής, που κερδίζει την αγάπη και το θαυμαστό των αναγνωστών του. Συχνά στα κείμενα του εκμεταλλεύεται θρύλους και παραδόσεις κάνοντας μια σύνδεση ενδιαφέρουσα με το

σύγχρονο κόσμο. Στην τεχνική του αποφεύγει συστηματικά τις εκτεταμένες φράσεις και τις μεγαλοστομίες, ενώ παράλληλα φανερώνεται ένας ζεστός και συναισθηματικός συγγραφέας. Μια επιλογή ποιημάτων του που κυκλοφόρησε στα 1972 φανερώνει του λόγου το αληθές γιατί μπορούμε να δούμε την πορεία του και την ολοκληρωμένη προσφορά του. «*Η ποίηση*», γράφει προλογικά, «*με συνεκίνησε βαθύτατα και δεν έπαισα να γράφω στίχους όταν κάποια ώρα στοχασμού, έκστασης, που συνεπαίρνει την ψυχή μπροστά στην ομορφιά, και προπαντός έντονης συγκίνησης, θλίψης και πόνου, πηγαία αναβλύζει μέσα μου ο στίχος σαν αποκορύφωση...*».

Κι αλήθεια, πόσο δημιουργός γίνεται κι ο πόνος πολλές φορές. Δυο μονάχα στίχους -για το παιδί του θα θυμηθούμε από το «Χορό του θανάτου» πούναι γραμμένοι σε δημοτικό σκοπό:

*Σε μαραμένο αλώνι και σε ψηλό βουνό
μέρα φαρμακωμένη -V αρχή της Άνοιξης
γερό παραμονεύει ν' αρπάξει παλληκάρι
καβάλα στ' άλογο τον της νύχτας το στοιχείο...*

Σ' έναν τόπο σαν το δικό μας, όπου τα κυκλώματα προωθούν και τα παρακυκλώματα αφανίζουν και συνωμοτούν με τη σιωπή, φυσικό είναι δημιουργοί σαν τον Κώστα Στούρνα να μην έχουν και μεγάλη πέραση, τούτη ακριβώς την εποχή. Όμως όταν κατακάτσουν οι κουρνιαχτοί των (ανώμαλων) δημοσίων σχέσεων και των (ανέντιμων) προβολών, το έργο του θα μείνει σαν υπόδειγμα για τους μεταγενέστερους και σαν ένα φλογερό μήνυμα της εποχής μας.

Πριν κλείσω, θάθελα να θυμηθώ πως κάπου εκεί στα 1972 που έμενα στη Λάρισα, μ' έκπληξη πήρα ένα γράμμα του Στούρνα, μέσα στο οποίο μου είχε ένα ξεχασμένο ποίημα μου με τίτλο «Εφημερίδες του χωριού», απόκομμα από την εφημερίδα «Φωνή της Ευρυτανίας» του 1937. Όταν αρ-

γότερα τον ρώτησα πώς κράτησε αυτό το κείμενο μου αποκρίθηκε: «Από πολλά χρόνια ό,τι μου έκανε εντύπωση τόκοβα, το αποδελτίωνα και τόβαζα σε ειδικούς φακέλλους». Είναι κι αυτό ένα δείγμα της μεθοδικότητας με την οποία δούλευε, αλλά και της αγάπης του για τους νέους. Τι προνόμιο αλήθεια (και καμαρώνω γι' αυτό) νάμαι εγώ 17 χρόνων και να κρατάει στα χαρτιά του κείμενο μου ένας φτασμένος δημιουργός.

Ας μην μας κάνει εντύπωση που οι ανθολόγοι, οι ιστορικοί της Λογοτεχνίας, οι δοκιμιογράφοι θάβουν συνεχώς το Στοῦρνα. Το μέλλον θα τον δικαιώσει. Αφοῦ είναι βέβαιο πως θα σκύψουν στο έργο του και θ' ανακαλύψουν αναμφισβήτητες αρετές μεταγενέστεροι μελετητές που θα θελήσουν να καθarisουν στη Λογοτεχνία μας την ήρα από το σιτάρι. Το αληθινό από το ψεύτικο. Το ανεπίτρεπτα διαφημιζόμενο για καλό, από το πραγματικό καλό...

Νίκος Καραντηνός

Δημοσιογραφία ευθύνης (Αταλάντευτος στο χρέος)

Όταν ψάχνεις κι έχεις και υπομονή όλο και κάτι βρίσκεις. Αυτό ορίζει μια παροιμιακή ρήση κι η πράξη έρχεται να το βεβαιώσει. Ετσι έγινε και με τις δικές μου «ανασκαφές» σε κάτι δημοσιογραφικά χαρτιά, που βρέθηκαν με συντροφική εμπιστοσύνη στα χέρια μου από το βετεράνο αντιφασίστα, τον Πηλιορίτη δημοσιογράφο Κώστα Στοῦρνα.

Με γερές ρίζες στη θάλασσα ο κατοπινός δημοσιογράφος θα αλωνίσει στα προπολεμικά χρόνια τις θάλασσες και θα γνωρίσει ανθρώπους και τόπους. Μπήκε νωρίς στο προοδευτικό κίνημα. Κι έζησε έντονα του Βόλου και της Θεσσαλίας την αγωνιστική πορεία για να κατασταλάξει έπειτα (την Αθήνα και να ακολουθήσει πια σταθερά της δημοσιογραφίας τη ρότα σε ώρες σκληρές και δύσκολες.

Ο Κώστας Στοῦρνας από πολύ νωρίς είχε κάνει την επιλογή του, όταν παιδί ακόμη ταξιδεύοντας με του πατέρα του τη σκούνα είχε γνωρίσει το ψωμί της ναυτοσύνης, το ψωμί που γεύταν ο θαλασσοπνιγμένος. Επιλογή ζωής δύσκολη που είχε κόστος. Να σταθεί κοντά στους φτωχούς και τους αδικημένους. Πάντα πιστός στο χρέος.

Είναι αυτή η καθαρή, η ξιάστερη επιλογή που θ' ακολουθήσει μια ολόκληρη ζωή αλλά και που θα τον κυνηγά επίσης και θα 'χει πάνω στη ζωή κόστος και συνεχώς θα πληρώνεται. Η πένα του κι η καρδιά του θα μας δώσει το συγκλονιστικό εκείνο ντοκουμέντο ρεπορτάζ για τη «Σωτηρία» που δεν το άντεξε η δικτατορία του Μεταξά και το έβαλε μαζί με άλλα βιβλία στην πυρά.

Σ' ένα συντάξει εδώ και πολλά χρόνια για να το καταθέ-

σει στην ΕΣΗΕΑ, ο Κ. Στοϋρνας έγραφε λιγόλογα και σταράτα και τούτα τα λόγια: «Μέχρι σήμερα απέζησα από τον δημοσιογραφικό μου μισθόν και μόνον με μικρόν διάλειμμα ανεργίας...». Τα λίγα αυτά λόγια τα λένα όλα. Κι αποκτούν για το δικό μας σήμερα ιδιαίτερα νόημα κι αξία για σειρά φαινομένων που συσσωρευτικά και εκρηκτικά βαραίνουν τη δημοσιογραφία.

Στα χρόνια τα προπολεμικά, αυτά που έζησε ο συνάδελφος, σε συνθήκες φτωχοπροδρομικές, η επιλογή της δημοσιογραφίας σαν επάγγελμα ήταν μαρτυρική για όσους τολμούσαν να την ακολουθήσουν. Ο Κ. Στοϋρνας γράφοντας για τα βασανιστικά εκείνα χρόνια, για το δημοσιογραφικό επάγγελμα, αλλά και για τις Κίρκες που και τότε τον περιτριγύριζαν για να τον ξελογιάσουν, υπογράμμιζε εμφαντικά: «Δημοσιογραφία: Μια μεγάλη έννοια. Μια σταδιοδρομία, που το μεγαλείο της δεν το νιώθουν παρά μόνον οι αληθινοί δημοσιογράφοι. Όχι όλοι οι λεγόμενοι «δημοσιογράφοι», που μεταχειρίζονται τη δημοσιογραφία για ιδιοτελείς σκοπούς αλλά οι γεννημένοι δημοσιογράφοι, οι διψασμένοι για την αλήθεια, που κρύβεται κάτω από κάθε κοινωνικό, πολιτικό, ανθρώπινο γενικά φαινόμενο, αυτοί οι ρεαλιστές που αποκαλύπτουν τη ζωή, όπως είναι και ιδιαίτερα θέλγονται να διαλύουν τους μύθους και τα ψέματα...».

Είναι αναμφίβολα «ανθρωποβόρο» και πλανερό το δημοσιογραφικό επάγγελμα. Τρώει συχνά τους ανθρώπους του, που μπαίνουν σ' αυτό και μάλιστα μερικούς απ' αυτούς πάνω στα νιάτα τους. Αλλά «φανταχτερό» καθώς είναι έχει τα μεθύσια του και τα ξεγελάσματα. Κι αυτά δημιουργούν τις ψευδαισθήσεις και σε ξεμακραίνουν από την αποστολή και το ρόλο σου από το χρέος. Κοντά σ' αυτά όλα υπάρχουν κι άλλα πλανέματα. Μερικοί φιγουράρουν δίπλα στην εργοδοσία. Είναι στα επιτελικά όργανα. Μεθούν και πιστεύουν πώς έγιναν κι αυτοί αφεντικά μέχρι να φτάσει η ώρα της εκπαράθρωσης. Φτάνει η ανώμαλη προσγείωση.

Δεν είχε τέτοιες αναταράξεις με αφεντικά και άλλα πα-

ρόμοια ο Κώστας Στοϋρνας. Βηματισμός αγωνιστικός σ' όλη του τη ζωή και στο συγκλονιστικό ρεπορτάζ για τη «Σωτηρία» αλλά και στη δοκιμασία του στρατοπέδου της Λάρισας (ΟΑΣΑ ΡΓβενήίνϊ) αλλά και στη στερνή οικογενειακή του δοκιμασία, όταν ξαφνικά έχασε έναν λεβέντη σπουδαστή της αρχιτεκτονικής του ΕΜΠ, τον Στάμο Στοϋρνα. Στο όνομα του ο πονεμένος αλλά Ολύμπιος πάντα πατέρας αφιέρωσε τον ξενώνα που αγόρασε, προσφορά δική του στα σπουδαστικά νιάτα, που ο πατέρας υπεραγαπούσε. Εκεί στην Άλλη Μεριά, λίγο έξω από το Βόλο, ο Ξενώνας «Στάμος Στοϋρνας», η προσφορά του αγωνιστή δημοσιογράφου στη μνήμη του γιου του που τόσο πρόωρα έφυγε από τη ζωή το Μάρτη του 1962.

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Μία κατάρα βαραίνει άπ' τον πόλεμο και δώθε, προ παντός, την Ελλάδα. Ή φθίση.

Υγεινολόγοι, γιατροί, εφημερίδες, φωνάζουν κάθε μέρα για τον αφανισμό του λαού άπ' τη φριχτή αυτή άρρώστεια. Κάμποσα νούμερα τρομακτικά έχουν υψωθεί επάνω στον ελληνικό ουρανό σά φοβέρα για ολόκληρο τό έθνος αυτό, που πληρώνει την κρατική και κοινωνική αθλιότητα με τόσους νεκρούς. Διακόσιες πενήντα χιλιάδες λογαριάζονται οι φθισικοί στην Ελλάδα! Είκοσι ως εικοσιπέντε χιλιάδες μονάχα πεθαίνουν τό χρόνο άπ' την καταραμένη άρρώστεια!

Όσος είναι άπάνου κάτω ό πληθυσμός μίας ολόκληρης ελληνικής πόλης, πού εξαφανίζεται έτσι άπ' τό μικρόβιο του Κώχ, μέσα σε δέκα, δώδεκα μήνες!

Μπροστά σ' αυτή τή φρικιαστική αιμορραγία τί κάνει τό κράτος; Οι αρμόδιοι; Οί υπεύθυνοι;

Τίποτα σοβαρό, άλλο άπ' τό νά διαπιστώνει ό καθένας τό «γεγονός». Απόδειξη ή απερίγραπτη κατάντια της «Σωτηρίας», του μεγάλου και μοναδικού σχεδόν δημοσίου φθισιατρείου.

Τό σανατόριο αυτό, ύστερ' από τέτοια εξάπλωση τής φθίσης στην Ελλάδα, θάπρεπε νάναι ένα απέραντο και γερό κάστρο υγείας, απέναντι του εχθρού. Νάναι ένας τόπος αληθινής «Σωτηρίας» του άρρωστου φτωχού λαού. Αντίθετα δέν είναι παρά ένας τόπος θανάτου. Τόπος ταπείνωσης και μαρτυρίου των άρρωστων. Τόπος πού δείχνει τήν ελληνική κοι-

ωνία σαν ψοφίμι, που σαπίζει και βρωμά ολοένα πιο πολύ.

Ένα μονάχα, αναμφισβήτητο γεγονός, φανερώνει την έκταση της τραγωδίας αυτής.

Κάθε χρόνο σχεδόν οι νοσηλευόμενοι της «Σωτηρίας» πεθαίνουν έτσι η άλλοιώς, παραχωρούν τη θέση τους σ' άλλους, που έρχονται κι αυτοί βιαστικοί βιαστικοί να πεθάνουν, για να τους διαδεχθούν νέοι. Όπως απέδειξε μία επίσημη στατιστική του *σανατορίου* τά 42% των εισερχομένων πεθαίνουν μέσα σέ 15 τό πολυ μέρες, 25% φθάνουν τους δυό μήνες και μόλις 3-4% περνούν τό χρόνο!

Η τραγωδία αυτή βέβαια δέν βαρύνει μονάχα τή «Σωτηρία» σάν ίδρυμα. Η ευθύνη βαραίνει τό Γδιο τό Κράτος, τήν Γδια τήν κοινωνία σάν σύνολο, και προπαντός τήν ιθύνουσα κοινωνική τάξη, πού έχει τό Κράτος στά χέρια της, κι αδιαφορεί για τήν αθλιότητα των συνθηκών της ζωής των πλατειών στρωμάτων τοῦ λαοῦ, πού προάγει τή φυματίωση και κάθε είδους άρρώστεια.

Νά γράψει λοιπόν, κανείς κάτι ακόμα για τή «Σωτηρία» και τήν κατάντια της, μ' όλα όσα έχουν γραφεί και γράφονται κάθε μέρα στον Τύπο δέν είναι πράγμα άσκοπο! Ακόμα κι όταν έχει μοναδικό αποτέλεσμα ν' αποδείξει πώς οι αρμόδιοι δέν άκοῦν ποτέ τίποτα, δέν συγκινοῦνται άπ' τόν απερίγραπτο ανθρώπινο πόνο κι ανέχονται τήν αθλιότητα τοῦ άρρωστου λαοῦ, όπως ό ψωριάρης τήν ψώρα του, είναι κι αυτό κάτι, πού δέν είναι τουλάχιστον μάταιο.

Αθήνα Ιούνιος 1936
Κώστας Στούρας.

ΚΑΤΩ ΑΠ' ΤΗ ΜΑΣΚΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ!..

Όσοι άπ' τους σημερινούς αθηναίους δέν έτυχε να δρασκελίσουν ποτέ τήν όξώπορτα της «Σωτηρίας» και δέν τους έφερε κακή τύχη να σταθούν, καμιά μέρα, μέ τήν καρδιά ματωμένη άπ' τόν πόνο, μπροστά σέ κάποια παράγκα της, όπου νάχουν δικό τους άρρωστο, ή μπροστά στό νεκροθάλαμο, όπου στιβάζονται ανελέητα, κάθε μερόνυχτο, σωρός τ' ανθρώπινα κορμιά, αυτοί δέ μπορούν να ξέρουν ακόμα τί πάει να πει αληθινή δυστυχία στή ζωή, μά και στό θάνατο!..

Ό νους τοῦ ανθρώπου ζαλίζεται άπ' τή φρίκη τέτοιες φοβερές ώρες, όσο κι αν κρύβει μέσα τοῦ κανένας δυνατή καρδιά. Γιατί εκεί άπάνου βλέπει ολοφάνερο μπροστά του τό μεγάλο κύμα της τρομερής άρρώστειας, πού δέρνει τά σωθικά της αθηναϊκής φτωχολογίας. Τό βλέπει να σπάει φριχτό, μ' όλη του τήν καταστροφική μεγαλοπρέπεια, και να ξερνάει νεκρά, μισοζώντανα, πανάθλια νεανικά κορμιά, πούχαν άντικρύσει μ' ελπίδα χαράς κάποτε τή ζωή πριν μπουν στό μαῦρο δρόμο της άρρώστει-

ας. "Αν τέτοια ώρα, μπορεί κανείς ν' ακούσει, με την ψυχοπόνια μίας δσο μπορεί πιο άνθρωπινης ψυχής, τό βογγητό τοῦ θανατεροῦ) αὐτοῦ κύματος, δεν έχει παρά ν' ἀποῦσει στεναγμούς ἀπελπισίας κι αγωνίας, κλάψες ψυχομαχητά καί κατάρεις. Κατάρεις φοβερές γιά δ,τι ἀνθρώπινο!

Κατάρεις γιά τον ουρανό ἀκόμα, που ἀπλώνεται ἀπό πάνου ἤρεμος, με μία ἀπάθεια θαρρείς θεριοῦ χορτασμένου ἀπ' τό αἷμα φτωχών, δυστυχημένων ἀνθρώπων. Καί δέν έχει παρά ν' ακούσει μεσ' ἀπ' τά σπλάχνα της γης νά βγαίνει τ' ἀνάθεμα γιά την ἐλληνική πλουτοκρατία καί τό ἀντάξιο κράτος της, που κατεδίκασε ἕναν ολόκληρο λαό νά τόν ἀφανίζει μέ τέτοιο ἀπάνθρωπο τρόπο, ἢ ἀρρωστεια, ὁ καῦμός κι ὁ θάνατος! Μπορεῖ ἀκόμα ν' ακούσει ολοκάθαρα μέσα σ' αὐτόν τόν τόπο της ἀπελπισίας τό τρίξιμο των σάπιων κοινωνικῶν καί κρατικῶν θεμελίων... "Ἐνα τρίξιμο τρομαχτικό, πού υψώνεται μεσ' ἀπ' την ἀρρωστη «Σωτηρία» προς την πνιγμένη στά λούσα καί τά γλέντια πρωτεύουσα τοῦ κράτους σάν ἀπειλή. Καί θά λογαριάσει τότε πώς, ἀν θάπρεπε νά βρεθεῖ ἀξίος τόπος γιά νά στηθεῖ κάποια μέρα τό ἀγάλμα τοῦ Ἀνθρώπινου Πόνου, ἀγκαλιασμένου μ' ἐκεῖνο τῆς πιό δίκαιης Ὁργῆς τοῦ φτωχοῦ λαοῦ, δέν θά υπήρχε ἴσως πιό ἀγιος τόπος ἀπ' τῆς «Σωτηρίας» τά χώματα, ὅπου οἱ πεταμένοι ἀρρωστοὶ της φτωχολογίας ἀφήνουν ἀγαναχτισμένοι μ' ἀνήμποροι, τό τελευταῖο δάκρυ τῆς ζωῆς τους, κι ὅπου τά χεῖλη τους ξεστομοῦν, πρὶν ἀκόμα τά σφραγίσει γιά πάντα ὁ θάνατος, τίς πιό δίκαιες βρισιές καί κατάρεις!

Γνώρισα γιά πρώτη φορά τόν πονεμένο αὐτόν ἰόπο ἐνα καλοκαιριάτικο βραδάκι. "Ἐνα ἡμερο βραδάκι τοῦ Ἰουνίου.

Τό θυμάμαι σάν τώρα!

Ἡ Ἀθήνα, λουσμένη στά πρώτα φῶτα τῆς νύχτας, ἀφήνε τό θόρυβο τοῦ γέλιου τῆς ν' ἀντηχεῖ ἀπάνου ἀπ' τό σκοτεινό Ὀγκο τοῦ Λυκαβηττοῦ, που τόν ἀγκάλιαζε ἐρωτιάρικα τό σούρουπο... Κεῖνη τήν ὥρα περνούσαμε μ' ἕνα φορεῖο τήν ὀξώπορτα τῆς «Σωτηρίας» καί μπαίναμε στην περιοχή τοῦ μεγάλου σανατορίου. Τό φορεῖο προχωροῦσε σιγά σιγά, ἀπό φόβο μήν ταράξει τίς στερνές κουρασμένες ὥρες τοῦ ἀρρώστου μου, πού πήγαινε νά πεθάνει σ' αὐτό τό ἀπέραντο κρεβάτι τῆς ἀπονίας καί τοῦ θανάτου.

Θυμάμαι σάν τώρα, πώς ὁ ἴδιος ἀνύποπτος, ὅπως κ' ἐγώ, γιά τήν ὑπαρξη πάνου ἐκεῖ μίας ἀληθινῆς γήινης κόλασης, γυρνοῦσε τά μάτια ολόγυρα μ' ἐλπίδα, κι' ἀνέπνεε τόν αέρα τῆς γλυκείας βραδυάς μέ χαρά. Μία ἀδελφή καθόντανε στό πλευρό του, ἀντίκρυ μου. Τοῦ μιλοῦσε πονετικά καί τοῦ χάιδευε πότε - πότε τά μαλλιά, ὅπως κάνουμε σα θέλουμε νά παρηγορήσουμε ἕναν ἀρρωστο. Εἶταν μία φτωχούλα χαροκαμένη νησιώτισσα, γυναίκα τοῦ λαοῦ, σωστός ἐνσαρκωμένος ἀγγελος παρηγορίας, πού ἔχυνε μπάλαμο πάνω στά προσκέφαλα τῶν πονεμένων ἀρρωστων...

Θυμάμαι πώς τήν ὥρα πού περνούσαμε τήν ὀξώπορτα ἀκόμα, ἕνας ἀνθρωπος ἀγριωπός, κακομούτσουνος στάθηκε ἀξαφνα μπροστά μας καί μας ἐφράξε σάν κέρβερος τό δρόμο. Εἶταν ὁ θυρωρός...

Ἡ πρώτη εξουσία της ἀρρωστης πολιτείας που απλώνεται ἀπέραντη μέσα στο δάσος...

Ἡ ἀδελφή που μας συνώδευε, συνηθισμένη σ' αὐτή τη σκηνή, ἀπλωσε τό χέρι της ἔξω ἀπ' τό φορεῖο, κ' ἔδωσε σέ κεῖνον τον ἀγριανθρωπο τό κίτρινο χαρτί, σάν νάθελε νά πληρώσει σέ κάποιον Χάρωντα πορθμεία. Ὁ θυρωρός μόλις πήρε στά χέρια τοῦ τό εισιτήριο, τό κῦτταξε δύσπιστα μπρος καί πίσω. Τόφερε μπροστά στά ἀγριωπά μάτια του. Τ' ἀκούμπησε στή μῦτη του!

Σχεδόν τό... μύρισε γιά νά πεισθεῖ πώς οι ἄλλες αισθήσεις του δέν τόν ξεγελοῦσαν καί κούνησε θλιβερά τό κεφάλι τοῦ συγκατανεύοντας, με ὕφος ἀνθρώπου πού κάνει μία μεγάλη χάρη, χωρίς νά τό θέλει! Τότες, ἡ σιδερένια βαρειά πόρτα ἀνοίξε καί τό φορεῖο προχώρησε λεύτερο πάνου στον κεντρικό δρόμο, πού χάνεται μεσ' στό δασάκι τοῦ σανατορίου.

Οι στιγμές, εἶταν γιά μας στιγμές αγωνίας... Μά ἡ νύχτα ἐκεῖνη, εἶταν παράξενα ὀμορφη στ' ἀλήθεια... Ἡ ὀμορφιά της παραμέριζε μέ μίας τίς ἀπελπισμένες σκέψεις μας. Αποκοίμιζε, γιά μία στιγμή, τους φόβους καί τους καῦμούς στό βάθος της καρδιάς μας, κι' ἀνάσταινε ἄλλα συναισθήματα στην ψυχή τοῦ ἀνθρώπου! Θύμιζε πώς μποροῦν νά υπάρχουν κι ὀμορφες στιγμές στή ζωή. Καί δέ μποροῦσε κανεῖς, παρά νά τήν προσέξει μία τέτοια νύχτα...

Τύχης ὦρα!..

Ἐνα φεγγάρι ὀλόγιμο, χρυσό χαμογελοῦσε στον ουρανό, προβαίνοντας σιγαλό πάνου ἀπ' τά σκοτά-

δια, κ' ἔλουζε τίς κορφές τών πεύκων μέ τό σπάταλο χλωμό του φως! Κάτου ἀπ' τά πεύκα βασίλευε, ὅπως πάντα, πυκνό σκοτάδι. Μονάχα μακρυά ἀνάμεσα (Τό δάσος ἔλαμπαν κάπου - κάπου φωτισμένα κίτρινα ἀρρωστιάρικα τά παράθυρα τών περιπτέρων της «Σωτηρίας», πού 'μοιαζαν σάν παράθυρα σκόρπιων ξέμακρων σπιτιών χωριού ἢ ξωτικής αγροτικής πολιτείας, χαμένης σέ δάσος, πού κοιμάται στή νυχτική σιγαλιά!..

Στά γυμνά μέρη τοῦ δάσους, ἀνάμεσ' ἀπ' τους ἰσκιους τών πεύκων καί μέσα στον κεντρικό δρόμο, πού φωτιζόντανε πλούσια ἀπ' τό φεγγαριάτικο φως, ἔβλεπα ἰσκιους ἀνθρώπων νά γλυστροῦν! Τίποτα δέν ἔδειχνε κείνη τήν ὦρα, πώς μπαίναμε σ' ἓνα τόσο ἀναθεματισμένο, ἀπό γερούς κι ἀρρωστους, τόπο! Οι ἰσκιιοι πού γλυστροῦσαν στό φεγγαρόφωτο, φαινόντανε πιό πολύ σάν 'ἰσκιιοι τρελλών ἀπό ευτυχία ἐρωτευμένων ζευγαριών. Σάν 'ἰσκιιοι εὐθυσμων συντροφιών νέων, πού γλεντούσαν μονάχα μέ τό πλούσιο φεγγαριάτικο φῶς, ἀναπνέοντας τό μεθυστικό ἀρωμα.... Ἀνοιξιάτικης νύχτας καί μεθώντας ἀπ' τό γλυκό πιτό της ζωής! Μά δέν εἶταν ἔτσι στ' ἀληθινά...

Ἡ φαντασία της στιγμῆς ἐπλαθε κόσμους ψεύτικους γύρω ἀπ' τό μεγάλο δράμα. Κόσμους πού δέν είχαν καμμιά σχέση μέ τήν πραγματικότητα, αὐτή τήν ἴδια πού τό σκοτάδι τή σκέπαζε τόσο τεχνικά!

Οι ἰσκιιοι ἐκεῖνοι εἶταν 'ἰσκιιοι ἀρρωστων. Νέων καί κοριτσιών πού ἠθελαν νά χαροῦν μία ἀκόμα

φεγγαροβραδυά στη ζωή τους, πριν πέσουν στο στρώμα του θανάτου, κ' έννοιωθαν γι' αυτό κάθε αχτίδα φεγγαριού νά τους χαϊδεύει τό πρόσωπο, τόσο γλυκά, σά νάτανε αληθινό αποχαιρετιστήριο χάδι της Ζωής, που έφευγε βιαστικά - βιαστικά.

Άν μπορούσε κανείς με τή ματιά του νά διαπεράσει τ' ασημωμένο σκινόφωτο της βραδυάς, θάβλεπε κάτω άπ' τ' ασημωμένα πεύκα άρρωστα δυστυχισμένα παιδιά, κορίτσια μέ χλωμά, σκελετωμένα πρόσωπα, μέ μαραμένη θωριά, που έδειχναν τά σημάδια της άρρώστειας ολοφάνερα! Μά τό μισοσκόταδο του δάσους έκρυβε όλη αυτή τή συνταραχτική εικόνα. Άφηνε μονάχα νά φαίνονται διάφανες σά ξωτικές οπτασίες κάτω άπ' τά δέντρα οι σιλουέτες των κινουμένων ίσκιων, πού κυλούσαν σάν ευτυχισμένες τάχα αέρινες σκιές νεραϊδοδάσους άπ' τό σκοτάδι μέσα στό ασημένιο φεγγαριάτικο φως!

Μπροστά μου άπλωνε κείνη τήν ώρα τήν ξωτική μάσκα της μία άπ' τίς πιό σατανικές πλάνες της Ζωής!

Οι άρρωστοι περπατούσαν μεσ' στό δασάκι χωρισμένοι σ' εύθυμες συντροφίες... Συζητούσαν χαμηλόφωνα ή φωναχτά... Γελούσαν, καί ξεχνούσαν μία στιγμή τήν άρρώστιά τους στην ομορφιά του βραδιού! Όσοι βέβαια μπορούσαν νά γλυστρήσουν άπ' τους πένθιμους θαλάμους έξω στό ύπαιθρο, τίς πρώτες εκείνες ώρες, πού τόσο σφιχτά αγκαλιάζονταν τό σκοτάδι μέ τή λιπόθυμη ζεστή καλοκαιριάτικη μέρα, κάτω άπ' τά έρωτόπαθα φιλήματα του φεγγαριού.

Κάπου κάπου άκουγότανε χάχανα... Κάπου πνιχτά γέλια. Γέλια ολόδροσα πού πνιγότανε άξαφνα μέσα σέ δυνατό κακόηχο βήχα, πού ξεσπούσε σάν οργή της άρρώστειας, γιά τήν καταφρόνια πού της έδειχναν!

Άπό μία γωνιά του δάσους πάλι, εκεί κάτω, ένα τραγούδι κοριτσιού άκουγότανε νά τριβελίζει λυπητερά τή χαρωπή ατμόσφαιρα του βραδυού. Στον αέρα χόρευαν παθιάρικες στροφές πούχαν τονιστεί άπό νεκρό πιά ποιητή γιά τό δικό του απελπισμένο έρωτα στή ζωή. Ταίρι καί μνήματα, ξόρκια στον ουρανό καί στό φεγγάρι, παράπονα γιά τήν ανθρωπινη άπονια, ανακατεύονταν στους λυπητερούς εκείνους ρομαντικούς στίχους. Κ' οι στροφές χανόντανε πιό κάτω πετώντας προς τά παράθυρα κάποιου περιπτέρου, άπ' όπου ξεπηδούσαν σάν αντίλαλοι του τραγουδιού, βόγγοι κιθάρας!

Εΐταν αλήθεια, ή πρώτη αυτή εικόνα του σανατορίου πού άντικρυζα πρώτη φορά τούτο τό βράδυ, απατηλή ξωτική εικόνα. Όμορφη μάσκα, πού θά μπορούσε νά εμπνεύσει σέ κάποιον άρρωστο ποιητή ρομαντικό τραγούδι, άν δεν εΐταν σέ θέση νά ιδει τί κρυβόντανε κάτω άπ' τήν ψεύτικη ομορφιά της! Εΐταν απόφια ή εικόνα του σημερινού πολιτισμού, πού λάμπει όμορφος καί στην άρρώστιά του από πάνου, κ' είναι άπό κάτω σάπιος, βρώμικος καί φριχτός.

Έννοιωσα τήν αλήθεια αυτή αμέσως τό πρωΐ της άλλης μέρας πού ξημέρωσε, όταν ό ήλιος σκόρπισε

πλούσιο τό φως τοῦ ἀπάνου στή «Σωτηρία» γιά νά φωτίσει κάθε ἀσκημη της γωνιά, και στην πιο παραμικρή της λεπτομέρεια...

Πρίν ακόμα φωτίσει ή αυγή, ό φτωχός μου ἀρρωστος είχε πεθάνει! Τήν τελευταία του πνοή είχε αφήσει ἀπάνου σ' ένα κρεββάτι δανεικό... Ένα κρεββάτι, που τοῦ τό ἀρνήθηκε όλη ή δυνατή ευτυχιμένη κοινωνία και τοῦ τό παραχώρησε ευγενικά ένας άλλος ἀρρωστος. "Ένας σύντροφος του στό δρόμο της ἀπελπισμένης ἀρρώστειας, και στον ἀμετρο ἀνθρώπινο πόνο!

Όπως έμαθα αργότερα, τό δάνεισμα αυτό των κρεββατιών σ' ἀρρωστους πού πεθαίνουν δέν είναι ασυνήθιστο στή «Σωτηρία». Ένας κόσμος ολόκληρος πού ξεκινάει ἀπ' τήν Αθήνα, κι' όλες τίς γωνιές τοῦ κράτους γιά νάβρει κάπου «τόπο» νά πεθάνει, περνάει τήν ώρα τοῦ ψυχομαχητοῦ σέ δανεικό κρεββάτι! Κρεββάτι, πού κάποιος άλλος ἀρρωστος βρίσκεται πάντα έτοιμος νά παραχωρήσει σέ κεΧνον πού •ψυχομαχάει, κ' είναι μόνος, ἀβοήθητος και δυστυχής μπροστά στην ἀπεραντωσύνη τοῦ Θανάτου!

Καθώς συμβαίνει πάντα, σάν πέθανε ό ἀρρωστος μου, τύλιξαν τό κορμί τοῦ σ' έναν ολόασπρο νεκρικό σεντόνι. Κι' ανάμεσ' ἀπ' τό ίδιο κείνο ρομαντικό δασάκι, πού έλαμπε σά νεραϊδόκηπος τή φεγγαρόλουστη νύχτα, έγινε ή μετακομιδή στό... νεκροθάλαμο!

Δέν είχα ακόμα υποψία και τήν πικρή αυτή ώρα της ζωής μου, πού ένοιωθα μέσα μου κάθε τί συ-

ντρίμμι, δέν είχα υποψία γιά τό βάθος της ἀνθρώπινης κατάντιας! Δέν ήξερα πώς τό τέλος της δοκιμασίας ε'ίταν ακόμα μακρυνά!

Λίγο αργότερα, άά γύρισα, μέ μία αγκαλιά φρέσκα λουλούδια στό νεκρό μου, έ'φριξα γιά τό τρομερό θέαμα, πού φανερώθηκε μπροστά μου. Κάτου ἀπ' τό μεγάλο βάθρο τοῦ φέρετρου, δυό ακόμα πτώματα κοιτόντουσαν κατάχαμα. Πτώματ' ἀπορων φθισικών! Πεταμένα καταγής. Αζήτητα ἀπό συγγενείς και φίλους!..

Τά κοιτάξα μόλις δρασκέλισα τό κατώφλι τοῦ νεκροθάλαμου πού αναπαυόντανε στην αιώνια μακαριότητα τοῦ θανάτου ἀπό λίγη ώρα. Ένας χιλίοφτωχος κουρελής δεξιά, ανάπηρος πολέμου, ντυμένος στά χακί κουρελιάρικα ρούχα πού τούμειναν ἀπ' πό... στρατό! Η φάτσα τοῦ γυάλιζε όλοκίτρινη, σάν κερένια μάσκα, και τά μάτια τοῦ ορθάνοιχτα ἀπ' τή φρίκη της στερνής ώρας τοῦ θανάτου, έβλεπαν Για κατά τόν ουρανό... Μία νέα γυναίκα, μελαψή, κορούλα ακόμα δεκαεφτά μόλις χρονών ή άλλη αριστερά, κατάχαμα κι' αυτή, έλαμπε μέ τήν ομορφιά της στό ήμερινό φός σάν πρόωρα μαραμένο λουλούδι στην αχτίδα χλωμού ήλιου. Τά μάτια της ε'ίταν κλειστά, σά νά τά σφάλιξε δυσκολόδιωχτος βαθύς ύπνος, πού σβήνει κάθε ανασασμό!

Και τά δυό πτώματα, πτώματα φτωχών, τάχα ν πετάξει κατάχαμα στή γη, όπως βρέθηκαν! Πρόσεξα μέ ιδιαίτερη προσοχή τό νεκρό της γυναίκας... Στο στόμα της, στή σχισμή των χειλιών της ε'ίταν ζω-

γραφισμένη μία σκούρα κόκκινη πινελιά. Εΐταν τ'5 στερνό αίμα ποῦχε χυθεί έξω άπ' τά σπλάχνα της, πάνου στον επιθανάτιο ρόγχο... Κανείς, μά κανείς δεν είχε βρεθεί στην αγωνία της νά τής σκουπίσει τ' αχείλι! Ακόμα -τί τρομερό!..ενα πλήθος μυρμηγκιών, ποῦχαν βγει πεινασμένα, αχόρταγα άπ' τά σκοτάδια τής γης για νά συνεχίσουν τό μακάβριο γλέντι τών μικροβίων του Κώχ, πάνω στίς ταλαιπωρημένες αυτές, νεκρές πιά, ανθρώπινες σάρκες, εΐχαν αρματωθεί ολόγυρα τους, σά μαῦροι μικροί διάβολοι... κατά σειρά άπό τοῦτα τ' αχόρταγα μυρμηγκια ακολουθούσαν ἴσια ἴσια τή ζωηρή πινελιά τοῦ πηγμένου αίματος, προς τή σχισμή τών χειλιών τής νεκρής κοπέλλας. Σά δρόμο!.. Σά μονοπάτι!.. Καί χάνονταν μέσα στην κοιλότητα που ξάνοιγε τό μισοανοιγμένο στόμα, ενώ ή νεκρή φαινότανε μέ τή γλυκεία της όψη σά νά χαμογελούσε ήρεμα στό λυτρωτή τής τό θάνατο!

Μπροστά σ' αυτή τήν εικόνα τών τριών νεκρών που ένας τους, ό πιό ευτυχής στή δυστυχία τοῦ Θανάτου, εΐταν δικός μου, έννοιωσα ένα κῦμα αγανάκτησης νά κυλάει μέσα μου, και μία περιέργεια για τήν τῦχη τών δυο άγνωστων νά γεννιέται στό πνεύμα μου. Ρώτησα τότε τήν αδελφή που στεκόταν άφωνη πλάϊ μου για νά μάθω. Κ' εκείνη προθυμοποιήθηκε νά μου εξηγήσει, παίρνοντας τό φυσικό ὕφος που έχουν οι άνθρωποι όταν συχνοβλέπουν δράματα στή ζωή.

Όπως μοῦπε, ό ένας νεκρός, ανάπηρος πολέμου, αντιπροσώπευε τήν κατηγορία τών άρρωστων, που δέ βρίσκουν οὔτε μία γωνιά στην Αθήνα για νά ξαπλώσουν τ' αρρωστημένο τους κορμί, νά περάσουν τίς υστέρες μέρες τής ζωής τους και νά πεθάνουν ανθρωπινά! Εΐταν άπ' αυτούς που πεθαίνουν (τα σκυλιά! Είχε πεθάνει τή νύχτα στην όξώπορτα τής «Σωτηρίας», ζητιανεύοντας λίγο τόπο, δίχως νά κατορθώσει νά συγκινήσει οὔτε τό υπουργείο, οὔτε τό... θυρωρό! Καί στό πρόσωπο του, σά ολάνοιχτα μάτια του, ζωγραφιζόντανε ζωντανή ή τρομάρα τοῦ ζώου που πεθαίνει αβοήθητο μέσα σέ μίαν αγέλη ζώων εχθρικών προς αυτό...

Η άλλη νεκρή, εΐτανε μία δυστυχισμένη νιόπαντη. Στά δεκαεφτά της χρόνια, πριν έξη μήνες ακόμα, δοκίμαζε τη μεγάλη χαρά τής ζωής της, φορώντας στό νεανικό της ονειροπαρμένο κεφάλι τό στεφάνι τοῦ γάμου μέ τ' άνθη τής λεμονιάς. Εΐτανε τή στιγμή εκείνη τρισευτυχισμένη πλάϊ στό νέο, ποῦχε άπό μικρό κορίτσι παράφορα αγαπήσει χωρίς νά υποπτεύεται πόσο κοντά στην ώρα τής ευτυχίας τής εΐταν ή πιό συφοριασμένη της ζωής τής ώρα!.. Στον ἴδιο χρόνο μέσα αρρώστησε. Ό άντρας της, φτωχός εργάτης, μέ χίλια τρεξίματα κατώρθωσε νά τής βρει, σάν άπορη, μία τρίτη θέση στή «Σωτηρία» και τήν άφησε κει μέ τήν ελπίδα νά τήν πάρει μία μέρα καλά. Τώρα ή άμοιρη εΐχε πεθάνει. Κι' ό ἴδιος, που πριν λίγες μέρες τήν είχε ιδεί για τελευταία φορά, δέν ήξερε ακόμα, πώς ή κοπέλλα που αγαπήσε εΐταν πιά ένα

•ψοφίμι τραγικό... Δε φανταζότανε παν ό δύστυχος πώς χάρις στην άπониά των ανθρώπων τοῦ σανατορίου, έβοσκαν τώρα στό κορμί της, έτσι όπως εΐταν βάρβαρα πεταμένο στό χώμα, χιλιάδες μαύρων μυρμηγκιών!..

Είχε πεθάνει κι αύτη, την όμορφη εκείνη φεγγαρόλουστη νύχτα, που τό φεγγάρι ασήμωνε με τίς χλωμές του αχτίδες τίς κορυφές των πεύκων της «Σωτηρίας», την ώρα που άλλοι άρρωστοι γλυστρουΐσαν σάν ερωτευμένες ψυχές όνειροδάσους στ' άσημοσπόταδο!.. Κανείς δικός της δέν τη ζήτησε τήν ώρα τοῦ θανάτου της, όπως συμβαίνει μέ τους πίο πολλούς. Καί τήν αυγή, σά δέ σηκώθηκε πιά, τήν πέταξαν εκεί οι νοσοκόμοι στον τόπο της πίο έσχατης ανθρώπινης δυστυχίας, τοῦ πίο μεγάλου ανθρώπινου πόνου και ξεπεσμού, νεκρό σπουπίδι μίας εφιαλτικής σύντομης ζωής, πού, ευτυχώς γιαυτήν, είχε περάσει!..

Ή αδελφή πού μου μίλησε γι' αυτούς τους δύο δυστυχισμένους νεκρούς, είχε χαμογελάσει πικρά μά κ' αινιγματικά μέ τό αΐσθημα τής φρίκης πού ζουγραφίστηκε, όταν άκουγα τά λόγια της, στό πρόσωπο μου. "Ύστερα ήρθε πίο κοντά μου, και μουπε μέ συμπόνια, σχεδόν στ' αυτί, σά νά φοβότανε μήν τήν ακούσουν οι ΄ιδιοι εκείνοι νεκροί, πού κοιμόντανε στην αγκαλιά τοῦ Θανάτου:

-Νάταν μονάχ' αυτοί!., μουρμούρισε. Ένας κόσμος ολόκληρος περνάει από δω πάνου και πεθαίνει βιαστικός πι αβοήθητος μ' αυτόν τόν τρόπο!..

Τά τελευταία της λόγια έκαναν έναν κύκλο, σάν αντίλαλος, γύρω στους τοίχους τοῦ νεκροθαλάμου, πού ανάπνεαν πάντα τή μυρουδιά των πτωμάτων, και γύρισαν στ' αυτιά μου σάν από ένα μακρυνό κόσμο.

-Μ' αυτόν τόν τρόπο!.. Αλήθεια, μ' αυτόν τόν τρόπο!

Εκείνη τήν ώρα ό νους μου πέταξε πάνου άπ' τήν Αθήνα... Ένα πέπλο όμορφο πολιτισμού, πού φορούσε για τά μάτια τοῦ ξένου κόσμου, ανασύρθηκε βίαια άπ' τήν όψη της. Ή ψεύτικη μάσκα τής γόησ(Τας, πού μ' αυτή χαμογελάει σάν ευτυχισμένη κοπέττα κάτου άπ' τόν Παρθενώνα και τά πεῦκα τοῦ Λυκαβηττοῦ είχε πέσει. Μία απαίσια φάτσα ηλίθιου κτήνους είχε πάρει τή θέση τής μπροστά μου. Κτήνους πού σάρκαζε κάτου άπ' τόν ολόφωτο αττικό ουρανό μ' απελπιστική κτηνωδία!

Έβλεπα τήν εικόνα αυτής τής Αθήνας σάν εφιάλτη μπροστά μου. Όλοζώντανη μπροστά στό νεκρό μου! Μπρος στά τρία εκείνα δυστυχισμένα πτώματα, πού τάκρυβε σά θύματα εγκλήματος άπ' τά μάτια τοῦ κόσμου ό νεκροθάλαμος τοῦ σανατορίου. Κι όσο συλλογιόμωνα, τόσο ή τρομερή εικόνα άλλαζε νοερά. Έπαιρνε κάτι άπ' τή μαυρίλα τής άναστρης χειμωνιάτικης νύχτας. Κάτι άπ' τήν οργή μπόρας πού ξεσπάει τρομερή... Ασυγκράτητη!

Νόμισα άξαφνα πώς βρισκόμωνα σέ μία έρημη ανεμόδαρτη ακτή. Ένα κύμα ώργισμένο, τό κύμα τής άρρώστειας, ζυμωμένο μέ πόνο, αίμα και δάκρυα

τοῦ λαοῦ τόβλεπα νά ξεκινάει μέσ' ἀπ' τὰ σπλάχνα της Αθήνας καί νά σπάει μπροστά στο κοινό τοῦτο *κατώφλι της Ζωῆς και τοῦ Θανάτου, στ' ἀπόξενο* ακρογιάλι της «Σωτηρίας», που αγιάζει με τό μαρτύριο τόσων δυστυχῶν! Ἀπό τό ματωμένο αυτό κῦμα της ἀρρώστειας ἐβλεπα νά ξεπετάγονται στον ὄργισμένο ἀφρό πτώματα. Μυριάδες βουτηγμένα στό αἶμα πτώματα νέων, γερόντων, παιδιῶν καί κοριτσιῶν που τὰ παράσερνε, ως ἐκεῖ πάνου, σάν φρύγανα ἀδύνατα κάποιος λυσσασμένος βοριάς! Κι' ἐβλεπα ἄλλους ζωντανούς νά κλαίνε, νά βογγοῦν, νά βήχουν. Ἄλλους νά σπαρταροῦν ἀκόμα κάτου ἀπ' τήν τρομάρα τοῦ θανάτου. Ἄλλους νά πνίγονται στην ἀγωνία της ἀπελπισίας τους καί στό φαρμακωμένο τους πόνο. Κι' ἄλλους νά υψώνουν φωνή κατάρας, μέσ' ἀπ' τό πέλαγος της ἀμετρῆς ἀθλιότητος καί δυστυχίας, ἀπάνου στην πλουτοκράτισσα Αθήνα, κείνη πού σκορπάει τους κόπους τοῦ ἀρρωστοῦ λαοῦ στ' ατελείωτα μεθύσια, στά καθημερινά ὀργιά, στά ολονύχτια ἀποκτηνωτικά γλέντια...

Ἡ φρίκη εἶχε γεμίσει τήν ψυχή μου κι' ἡ ἀγανάκτηση κυλούσε μέσα μου θολή. Ἀπ' τή στιγμή αὐτή *σκέφτηκα κάποτε νά γράψω δύο λόγια γιά τή* «Σωτηρία», γι' αὐτόν τόν τόπο της τραγικῆς ἀνθρώπινης δυστυχίας, τόν τόπο τοῦ μαρτυρίου τῶν φθισικῶν!...

ΠΩΣ ΚΤΙΣΤΗΚΕ Η «ΣΩΤΗΡΙΑ»

Ἡ «Σωτηρία» ἀρχισε νά κτίζεται τό 1902 μέ πρωτοβουλία της Σοφίας Σλήμαν στην τότε κτηματική περιοχή της Μονῆς Πετράκη Ἀη Γιάννης ὁ Θεολόγος, κοντά στό Γουδί, στή θέση Τρύπιο Λιθάρι.

Ὁ πρῶτος ὀργανισμός της ἐγκρίθηκε στίς 28 τοῦ Μάη τοῦ ἰδίου χρόνου.

Ὅταν ὁ πρῶτος Ἡτίστης ἐβαλε σφυρί στά θεμέλια του κτιρίου, μία ὀμορφη μέρα, κάτου ἀπ' τίς γελαστές ἀχτίδες τοῦ ἡλίου πού ἀνέβαινε πασίχαρος ἐκεῖνο τό πρῶί στον αττικό ουρανό, κανένας δέ φαντάζονταν, πῶς θά ἴ<τιζόντανε ἐκεῖ ενα σανατόριο γιά νά καταντήσει σέ λίγο νά δείχνει τήν ἀγιάτρευτη ἀθλιότητα καί τή βαρβαρότητα τοῦ σημερινοῦ κράτους. Κανένας δε μπόρεσε νά στοχαστεῖ ἐκεῖνη τή στιγμή, πῶς οἱ πρῶτες σφυριές τοῦ μάστορα πού ἀκούστηκαν πάνου στην πέτρα, σήμαιναν τήν ἀρχή μίας ἀφάνταστης τραγωδίας τῶν φθισικῶν στην Ελλάδα, πού θάκανε κάθε πολιτισμένο ἄνθρωπο νά δοκιμάζει ἀβάσταχτη γι' ἀνθρώπινη καρδιά φρίκη!

Τό μεγάλο δράμα αρχίζει υστέρα από τρία χρόνια, τό 1905.

Στίς 6 τοῦ Ιουνίου του 1905 μπήκε στη «Σωτηρία» ὁ πρώτος ἄρρωστος. Ὑστερ' ἀπ' αὐτόν ἀρχισε ἡ θλιβερή κι' ἀξιοδάκρυτη παρέλαση ὅλης της φθισικῆς φτωχοελλάδας!

Δεν πέρασε καιρός καί προς τιμήν τῆς ἰδρυτρίας Σοφίας Σχλήμαν κτιζόντανε τό παρεκκλήσι που αφιερώθηκε στην Αγία Σοφία, καί πιό πλάϊ ὁ νεκροθάλαμος, τό πιό μακάβριο οικοδόμημα τῆς Αθήνας.

Εἶναι ἓνα σχεδόν τετράγωνο κι' ἀπλό λιθόχτιστο δωμάτιο που δεν παρουσιάζει ἀπ' ἔξω τίποτα τό ἐξαιρετικό. Ὅμως εἶναι τό στομάχι τοῦ ἀνθρωποφάγου μικροβίου τοῦ Κω χ, που εἶναι γεμάτο πάντα ἀνθρώπινα πτώματα, ὅλες τίς ὥρες τοῦ 24ώρου. Ἐνα στομάχι ἀχόρταγο, που εἶναι ικανό νά χωνεύει χιλιάδες νεανικά κορμιά κάθε χρόνο καί πού δεν ἔμεινε ποτέ *πιά ἀδειανό*, ὅφ' ὅτου ξεφύτρωσε πλάϊ στό σανατόριο!

Γιά τό παρεκκλήσι εἶναι ἀπαραίτητο ν' ἀναφέρει κανεῖς ἐδώ τί ἔγραφε ὁ πρώτος ὀργανισμός τοῦ σανατορίου, ὅταν μάλιστα θυμηθεῖ τίς ἐξεγέρσεις τῶν ἄρρωστων στά κατοπινά χρόνια ἕξ' αἰτίας τῶν ὄσων κατήγγειλαν γιά τίς ἀτέλειωτες σπατάλες οἱ ἴδιοι οἱ φθισικοί. «Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ ἰδρύματος -ἔγραφε ὁ Ὄργανισμός- ὑπάρχει κιβωτίδιον ἐντός του οποίου ρίπτουσιν οἱ προσερχόμενοι ὅ,τι χρηματικόν ποσόν ἕκαστος βούλεται. Τό κιβωτίδιον τοῦτο ἀνοίγεται διά δύο διαφόρων κλειδῶν, ἕξ'

ων, τήν μὲν μία φέρει ὁ διαχειριστή, τήν δέ ἑτέραν ἡ οἰκονόμος...»

Καί παρακάτου στό ἀρθρο 109:

«Τό ὡς ἀνω εἰσπραττόμενον χρηματικόν ποσόν διατίθεται ὑπό τοῦ διαχειριστοῦ του ἰδρύματος, τῆ ἐγκρίσει τῆς Εφορείας καί μετὰ πρότασιν τοῦ Διευθυντοῦ διά διάφορα του παρεκκλησίου ἔξοδα (κηρόν, λίβανον, ψάλτην κτλ.) ὡς καί συντήρησιν τοῦ κήπου.

Ἐάν μετὰ τήν θεραπείαν τῶν ἀνωτέρω ὑπαρξη περίσσευμα τί, τοῦτο διατίθεται ὡς ἔσοδον τοῦ ἰδρύματος...»

Τόσες λεπτομέρειες!

Θά νόμιζε κανεῖς πιά πῶς, ἀφοῦ κανονίστηκαν τά δύο διάφορα κλειδιά, τί θά ξοδεύεται σε κερί, τί σέ λιβάνι, ποτέ δέ θακουγόντανε καί τό παραμικρό παράπονο γιά σπατάλες!... Κι' ὅμως!... Αὐτοί πού θέλησαν νά *κανονίζου*ν τόσο μικρές λεπτομέρειες, δέν πέτυχαν παρά νά φτιάξουν μέ τόν Ὄργανισμό ἓνα πρωτοφανέρωτο φαρισαϊκό κατασκεύασμα, πού ἐνώ φρόντιζε γι' ἄλλα πού ἔκαναν τους ἀρρώστους τόσες φορές νά σηκωθοῦν στό πόδι, καί ἔρριξαν τό σανατόριο στον κατοπινό ἀφάνταστο ξεπεσμό.

Ὑστερ' ἀπ' τό κτίσιμο τῆς «Σωτηρίας» ἀρχισε ἡ σπασμοδική επέκταση. Τά περίπτερα κτιζόντανε τό ἓνα πάνου στ' ἄλλο. Μέσα στό δασάκι ξεφυτρώνουν σιγά σιγά ἀθλιες σκηνές, φριχτές στην ὄψη, παράγες τῶν φθισικῶν!

Ἡ ἀνιστόρητη ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου ξεπεσμοῦ

καί της ανθρώπινης άπονιάς αρχίζει. Ή «Σωτηρία» παίρνει πιά τό δρόμο της γιά νά καταντήσει, σάλ φθισιοϋπολη, ένα αίσχος του 20οϋ αιώνα. Ένα αίσχος που θά μείνει στην Ιστορία γιά νά φωνάζει τόν ξεπεσμό και τη βαρβαρότητα της άρχουσας σήμερα κοινωνικής τάξης, που κτίζει άπ' τη μία πολυώροφα μέγαρα κάτου άπ' τόν ίσκιο της Ακρόπολης, κι έχει άπ' τήν άλλη νά δείχνει μία «Σωτηρία» πνιγμένη μέσ' τό αίμα και τά δάκρυα τοϋ φτωχοϋ λαοϋ!

Ή «Σωτηρία» στη θλιβερή αυτή εξέλιξη της παίρνει άπό τά πρώτα χρόνια σχέση εξάρτησης μέ τά σπίτια της αθηναϊκής φτωχολογιάς, μέ τά σπίτια της μααραμένης ελληνικής επαρχίας. Οι λαϊκές συνοικίες, τ' ανήλια εργαστήρια κι' οι φάμπρικες, οι προσφυγικές παράγκες αργότερα, συνδέθηκαν μαζί της γιά πάντα. Ή στρατώνα, τό πανεπιστήμιο, καίτό εργοστάσιο πρό παντός, τροφοδοτούν μέ νεανικά κορμιά τό σανατόριο, που παίρνει στή φαντασία τοϋ λαοϋ όψη τρομαχτικού ανθρωποφάγου θηριοϋ. Καίστοϊκ θαλάμους της «Σωτηρίας» αρχίζει νά παίζεται ή τελευταία σκοτεινή πράξη τών δραμάτων, που ή πρώτη πράξη τους παίζεται μέσα στό ανήλιο άθηναϊκό φτωχόσπιτο, τό φοιτητικό δωμάτιο, τή στρατώνα, τό καράβι ή τό υγρό μπουντρούμι τής φάμπρικας, Μέσα στά σπλάχνα τής ΄ιδίας της κοινωνίας!

Άπ' τά πρώτα περίπτερα κτίζεται τό «Σπηλιοποϋλειο» μέ Α' και Β' θέση. Ακολουθούν τό «Άμπέτειον» μέ Β' μόνον θέση, τό «Οίκονόμειο» όπου στεγάζονται τά γραφεία, τό «Λαϊκό» μέ εράνους τοϋ

αθηναϊκού λαοϋ και τό «Τριανταφυλλάκειο». Τά δύο τελευταία τρίτης θέσης. "Ύστερα έρχεται μία άλλη περίοδος επεκτάσεων. Μ' αυτές πάν νά προλάβουν τή ραγδαία άνοδο τοϋ άριθμοϋ τών φθισικών, *μον* ξεκινώντας άπ' όλες τίς ελληνικές γωνιές πολιορκούν τό σανατόριο, χωρίς νά βρίσκουν σ' αυτό θέση. Κτίζονται τώρα περίπτερα και ξεφυτρώνουν παράγκες και σκηνές τής Γ" μόνον θέσης. Γιατί τό δράμα τοϋ φθισικού, που δέν έχει κρεββάτι οϋτε στό σπίτι του, οϋτε άλλου πουθενά γενικεύεται. Γίνεται δράμα τοϋ λαοϋ, πλάι στό δράμα τοϋ καθημερινοϋ ψωμιού του, άπό εξαιρετική περίπτωση που μπορούσε νά ναι πρώτα!

Οι απάνθρωποι δεκάχρονοι πόλεμοι είναι μία άπ' τίς άμεσες αιτίες τοϋ κακοϋ. Καί μέ τό πέρασμα τους οι απαιτήσεις μεγαλώνουν...

"Έτσι τό 1920, άπό εράνους που έγιναν ανάμεσα στό στρατό πρό παντός, κτίζεται τό «Στρατιωτικό» περίπτερο μέ σκοπό νά βρουν κρεββάτι σ' αυτό οι φαντάροι που γυρνούσαν φθισικοί άπ' τους πολέμους, μία και τους λυπήθηκαν οι σφαίρες και τά κανόνια στά πεδία τών πολύνεκρων μαχών και τους άφησαν νά ζουν!

Γιά μία στιγμή πραγματικά ή καρδιά τών θυμάτων αυτών τοϋ Πολέμου -πού τά πιό πολλά είχαν κρεμασμένα ακόμα στό στήθος μέ περιφάνεια 'τά μετάλλια πού τους κρέμασαν οι στρατηγοί-ξεστάθηκε μέ τήν ελπίδα πώς θάβρισκαν μία γωνιά κάτω άπ' τόν ήλιο τής Αττικής γιά νά κρύψουν τόν πόνο τους.

Σιγά σιγά όμως κι' οί φθισικοί του Πολέμου πήραν δρόμο απ' τη «Σωτηρία». Πολλοί πέθαναν ρουφώντας τη σκόνη των δρόμων της Αθήνας. Άλλοι, πιά άτυχοι, ξεψύχησαν φιλώντας τά πόδια ελεεινών τοκογλύφων για νά τους πουλήσουν, όσο όσο, μέ τόν τύπο των προεξοφλήσεων, τίς συντάξεις τους!

Μία σκηνή τέτοια -καί πρέπει νά την αναφέρω εδώ- μου διηγήθηκε διευθυντής ενεχυροδανειστηρίου καί γραφείου προεξοφλήσεων. Ανάπηρος πολέμου, φθισικός, αντιμετωπίζοντας τή δική του, μά καί τών ορφανών παιδιών του τήν πείνα, σύρθηκε μέ τά άθλια δεκανίκια του σκαλοπάτι σκαλοπάτι, ώς τό τρίτο πάτωμα του γραφείου του, σα ν' ανέβαινε, πρίν πεθάνει, σε θρόνο κανενός σκληρού Θεοῦ! Κι' εκεί έπεσε κλαίγοντας, θρύψαλο, απ' τόν πόνο ανθρώπου, παρά άνθρωπος, καί του φιλοῦσε τά πόδια, αφήνοντας άπάνου στά σκονισμένα του παπούτσια καί κάτου στο πάτωμα τά πιό φαρμακωμένα δάκρυα απελπισίας που έχυσε ποτέ ανθρώπινο μάτι.

Ό ανάπηρος αυτός, δέν μπορούσε καν νά μιλήσει απ' τή βραχνάδα, κι ώς τά χείλια του έφταναν οί στερνές πνοές του σαπισμένου πλεμονιοῦ του. Έίταν φανερό πώς περνούσε τίς τελευταίες ώρες της ζωής του, πεταμένος στους δρόμους απ' τό κράτος που του κλεισε πρώτα τό σπίτι. Καί γι' αυτό κανείς πιά... καλόβολος τοκογλύφος δέν του ξοφλοῦσε τή σύνταξη, άφοῦ δέν είχε... οὔτε λίγων ημερών ζωή!

Άλλοι φθισικοί πέθαναν μ' ακόμα χειρότερο τρό-

πο, όταν γύρισαν «ήρωες» απ' τά «ένδοξα» πεδία τών μαχών, χωρίς τό «Στρατιωτικό» της «Σωτηρίας» νά τους εξασφαλίσει ένα κρεβάτι.

Τά νέα περίπτερα ώς τόσο, έξακολουθοῦν νά ξεφυτρώνουν γύρω στό πρώτο κτίριο της «Σωτηρίας» χωρίς νά διορθώνεται τό κακό.

Κτίζεται τό «Νέον» μέ επιχορήγηση του κράτους καί εράνους του λαοῦ, καί στεγάζονται σ' αυτό άρρωστες γυναίκες. 'Υστερ' άπ' τό «Νέον» κτίζονται τέσσερα ακόμη καινούργια κτίρια. Τά δύο άπ' αυτά ακριβώς στίς θέσεις που υπήρχαν ή τρίτη καί τέταρτη, παράγκες που γκρεμίστηκαν. Λίγο αργότερα κτίζεται τό «Αμερικανικό» μέ χρήματα του «Έρυθρου Σταυρού της Αμερικής» καί προορίζεται γι' άπορα κι' απροστάτευτα φθισικά παιδάκια. Κι άκολουθοῦν, τά τελευταία χρόνια, τό περίπτερο «Λαναρά» για γυναίκες, μέ κρεβάτια Γ" θέσης καί δύο άλλα κτίρια που απόμειναν μισοτελειωμένα, καί δέν θά τελειώσουν, Γως ποτέ.¹ Άπ' όλα όμως τά περίπτερα, άπ' όλο τό μωσαϊκό συγκρότημα τών κτιρίων καί παραγκών της «Σωτηρίας» τή μεγαλύτερη δόξα έχουν οί Παράγκες, τά Ντέκερ, τά Γερμανικά καί τό Αναψυκτήριο!.. Αξίζει νά γίνει τιμητική διάκριση γι' αυτά όλα, καί για τό καθένα χωριστά, γιατί σ' αυτά ξετυλίγονται τά πιό αφάνταστα δράματα τών αρρώστων που σ' άλλες «πιό βάρβαρες» εποχές δέ θά μπορούσε ίσως νά στοχαστεί ανθρώπινος νους!

¹ Τελευταία άρχισαν οί εργασίες για τήν αποπεράτωση του κρατικού περιπτέρου.

ΠΑΡΑΓΚΕΣ, ΒΕΡΑΝΤΑ

Στίς Παράγκες της «Σωτηρίας»!.. Σπάνια στην Ελλάδα φράση με δυο - τρεις λέξεις στάθηκε ικανή νά γεννήσει τόση φρίκη στην ψυχή τοῦ λαοῦ, δσο αυτή. Οι παράγκες της «Σωτηρίας» καί κοντά σ' αυτές τά Ντέκερ, τά Γερμανικά καί τό Αναψυκτήριο, από τήν άποψη αυτή στέκουν πλάϊ στίς φυλακές του Παλαμηδιοῦ καί στή Σπιναλόγκα, πλάϊ στό περιβόητο Καλπάκι καί τά ξερονήσια που είναι σήμερα ή ελληνική Σιβηρία καί τό Νησί τοῦ Διαβόλου. Δέν υπάρχει άρρωστος καί γερός στην Ελλάδα που νά μή νοιώθει τήν τρίχα της κεφαλής του νά σηκώνεται στό άκουσμα τους. Κι' αυτό γιατί οι παράγκες της «Σωτηρίας» είναι για τό ανθρώπινο υλικό της Αθήνας, ότι πάνου κάτου ό τενεκές των σκουπιδιών σ' ενα αρχοντικό σπίτι! Έτσι κι' εδώ πετιούνται, σά σκουπίδια, μισοζώντανοι άνθρωποι μέ φαγωμένα άπ' τό μικρόβιο τοῦ Κώχ πλεμόνια, κι' αφήνονται στό έλεος τ' Ούρανοῦ, ως που νά πεθάνουν. Δέ λείπει ακόμα οὔτε τό θλιβερό κάρο που αδειάζει κάθε τόσο τό νεκροθάλαμο, όπως θ' άδειαζε τόν τενεκέ

των σκουπιδιών! Είναι τό μαῦρο σαραβαλιασμένο αυτοκινητάκι, μέ τό μαῦρο σταυρουδάκι μπροστά για διακριτικό, που μεταφέρει τά πτώματα των δυστυχημένων απόρων φθισικών στό νεκροταφείο, μέσα σέ όλοφτωχά φέρετρα καμωμένα από κάσσεσ γυαλικών, μακαρονιών καί καρφιών!

Οι Παράγκες, τά Ντέκερ, τά Γερμανικά καί τό Αναψυκτήριο είναι τό προτελευταίο σκαλοπάτι προς τό θάνατο, ὕστερ' άπ' τό μακάβριο νεκροθάλαμο της «Σωτηρίας» που χορταίνει πτώματα πλάϊ στό εκκλησάκι της Άγια Σόφιας! Τό νοιώθει αυτό ολοφάνερα κανείς σαν τίς άντικρῦζει.

Οι δυστυχημένοι άρρωστοι, οι ίδιοι, καθώς κι' οι γεροί επισκέπτες που τους θυμάνται κάθε τόσο καί πηγαίνουν νά τους δουν, άντικρῦζουν συχνά μέ φρίκη ένα θέαμα, που καί μία φορά ακόμα νά τό δει κανείς, μένει βαθειά χαραγμένο στή μνήμη του για όλη του τή ζωή! Άξαφνα μέσ' άπ' τό σκοτεινό θάλαμο ξεπροβάλλει μία τετράδα σκυθρωπών ανθρώπων, άπ' τό προσωπικό της «Σωτηρίας» που βγάζουν κάποιο πτώμα δυστυχημένου νέου ή νέας φθισικής άπάνου στό φορείο. Τό πτώμα τοῦ νεκροῦ είναι πάντα τυλιγμένο από κεφαλιοῦ μέχρι ποδιών μ' ενα άσπρο, λερό τίς πιό πολλές φορές, σεντόνι. Καί τους βλέπει κανείς χωρίς καμιά περισσή φροντίδα νά τραβούν ανάμεσ' άπ' τό καταπράσινο δασάκι προς τό νεκροθάλαμο, προχωρώντας αργά αργά, σά νά κάνουν τά πρώτα βήματα της κηδείας της τόσο φτωχικής!

Ἡ σκηνή είναι πολὺ συνηθισμένη καὶ δεν παραξενεύει παρά μονάχα εκείνους, που την ἀντικρῶζουν γιὰ πρώτη φορά. Γιὰ τους ἴδιους τους αρρώστους, μ' ὄλο πού δεν τους αφήνει ἀδιάφορους, είναι ἢ πιο κοινή. Κι' επαναλαμβάνεται δυο, τρεις, οχτώ καὶ δέκα φορές τό μερόνυχτο, χειμώνα, καλοκαίρι, φθινόπωρο καὶ ἀνοιξη, χωρίς ἀνάπαυλα, χωρίς τελειωμό.

Ἡ σκηνή αὐτή της μεταφορᾶς των νεκρῶν, τυλιγμένων στό ἀσπρο σεντόνι ἔξω ἀπ' τους θαλάμους, φέρνει στό νοῦ, γιὰ ὅποιον τήν ἀντικρῶζει, τήν Ἀποκαθήλωση! Ακριβῶς ὅπως τήν περιγράφουν οἱ Ευαγγελιστές κι' ὅπως τή φαντάστηκαν οἱ μεγάλοι ζωγράφοι, πού ἔδωσαν στή σκηνή ὅλη τήν τραγικότητα, ζωγραφίζοντας στό πρόσωπο του ἀποκαθηλωμένου Χριστοῦ ὅλη τήν ωχρότητα τοῦ Θανάτου. Μονάχα πού στή «Σωτηρία» ἢ τραγική στην ἀπλότητα της σκηνή, μ' ὄλο τό φωτισμένο τοῦ ἀνθρώπινου πόνου, πέρνει ἕναν ἀέρα φρίκης καὶ σκοτεινάδας! "Ἐναν ἀέρα πού γεννάει καταθλιπτικά συναισθήματα στίς ψυχές τῶν γερῶν καὶ τῶν αρρώστων πού τήν παρακολουθοῦν...

Κάθε φορά πού σηκώνεται ἀπ' τίς παράγκες, τά Γερμανικά, τά Ντέκερ καὶ τάλλα περίπτερα ἕνας νεκρός, ἄλλοι ἀρρωστοί, οἱ πιό φοβισμένοι, οἱ πιό θρήσκοι σταυροκοπιούνται. Καὶ στην ὄψη τους φανερώνεται τότε μία κιτρινάδα θανάτου. Τους βλέπει κανεὶς καὶ θαρρεὶ πῶς ἀντικρῶζουν με τά ἴδια τους

τά μάτια, εκείνη τή στιγμή, τή φρικτὴ ἀρρώστεια νά πετάει ολόμαυρη, σάν τρομερό φάντασμα, μαῦρο γέννημα τοῦ Ἄδη, ἀπάνω τους καὶ νά ἀρπάξει ἕναν ἕναν τους ζωντανούς συντρόφους τους μπροστά στά μάτια τους! Καὶ βλέπουν ἔτσι, ὄχι πιά μέ τή δύναμη της παραγμένης τους φαντασίας, μ' ἀληθινά, ξυπνητά τήν πιό φρικτὴ εικόνα νά ξετυλίγεται μπροστά στά ολάνοιχτα τρομαγμένα μάτια τους, χωρίς νάχων τή δύναμη) ν' ἀντισταθοῦν, νά σταματήσουν τήν ἐφιαλτικὴ τραγωδία πού ζουν, τήν τραγωδία τῶν ομαδικῶν θανάτων.

Τί είναι ὁμως οἱ Παράγκες, πού συμβαίνουν αὐτά τά τρομερά πράγματα; Καὶ ποια είναι ἡ τραγικὴ τους ἱστορία, πού την ζουν τόσα χρόνια οἱ ἔλληνες φθισικοί;

Ἡ ἱστορία τῶν θλιβερῶν αὐτῶν ξύλινων παραπηγμάτων της «Σωτηρίας» ἔχει πολλὰ ἀγνωστα στον πολὺ κόσμο κεφάλαια.

Αρχίζει ἀπ' τήν ἐποχὴ τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἰοῦ 1914.

Ἄλλοτες οἱ παράγκες εἶταν τέσσερες. Ἀφ' ὅτου κτίστηκαν ὁμως τά κτίρια της τρίτης καὶ τέταρτης παράγκες, ἀπόμειναν δυό. Ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα παράγκα, ὅπως είναι γνωστές.

Πρωτόγιναν κατοικίες φθισικῶν τό 1920. Κι ἀπό πότε λειτουργοῦν σαν παραρτήματα της μεγάλης ψθισιούπολης της «Σωτηρίας».

Στον παγκόσμιο πόλεμο, τό 1917, τίς πρωτόχι-

σαν οί σύμμαχοι, όταν έφεραν στρατιωτικές μονάδες στην Αθήνα. ΕΓταν τότε σταῦλοι μουλαριών τοῦ συμμαχικοῖ στρατού, προσωρινές αποθήκες ὑλικού. Σάν τελείωσε ό πόλεμος οί πλούσιοι σύμμαχοι μας, αντί νά τις κάψουν ν' άπολυμανθεῖ ό τόπος, τις πούλησαν στό ελληνικό Δημόσιο. Τίς πλήρωσε ό λαός για σταῦλους τοῦ στρατού, κι' έκτοτε στέλνει σ' αυτές τά παιδιά του... φθισικά!

Έτσι οί σταῦλοι των μουλαριών τοῦ συμμαχικοῦ στρατού έγιναν τό 1920, -τόν Γδιο χρόνο της μεγάλης ελληνικής δόξας- σανατόριο για τους ρωμιούς φθισικούς! Καίπιό πολῦ για τή νεολαία, για τό «άνθος» τοῦ έθνους, όπως θάλεγε κανέννας πατριδοκάπηλος ρήτορας σέ καμμιά επίσημη γιορτή, για τόν Γδιο κόσμο, από κάποιο δαφνοστολισμένο μπαλκόνι!

Σάν περίλαβαν τους σταῦλους οί γιατροί, τοῦ<; χώρισαν σέ... θαλάμους! Κανόνισαν για λόγους... υγιεινής νά παίρνει έξη εφτά κρεβάτια ό κάθε θάλαμος, ή είκοσιτέσσερους απάνω κάτω αρρώστους τ καθεμιά παράγκα.

Στά χρόνια της Ειρήνης, που ακολουθήσαν, έ καιρός δούλεψε για τό καλό του πολιτισμοῦ τή Χώρας!.. Τό αδιαχώρητο καταργήθηκε επίσημα στη «Σωτηρία» κι αντί τών είκοσιτεσσάρων αρρώστων, που έπερναν πρώτα, έφτασε ή κάθε παράγκα νά στεγάξει διπλάσιο καί τριπλάσιο αριθμό αρρώστων!. Έτσι ήρθε εποχή που είχε ή κάθε μία εκατόν είκοσι φθισικούς! Θά μποροῦσε, δίκαια βέβαια, νά γράψει

τότε κανέννας στή μετώπη της κάθε παράγκας προς δόξαν τοῦ ελληνικοῦ σανατορίου μέ μία μίμηση τών αντιστοίχων βαγονιών τών σιδηροδρόμων, που προορίζονται πότε γι' άλογα καί πότε γι' ανθρώπους:

»Μουλάρια έξη

»Φθισικοί εκατόν εΓκοσι έξη!

Η αναλογία ή συνηθισμένη θάχε ανατραπεί μέ τόν πιό τιμητικό για τό νεοελληνικό πολιτισμό τρόπο!..

Θά σκεφθείτε Γσως: Πώς έγινε, λοιπόν, αυτό τό απaráμιλλο νεοελληνικό θαῦμα;

Η περιέργεια σας δέν είναι δύσκολο νά ικανοποιηθεί.

Η αλλαγή τών τεσσάρων εποχών τοῦ χρόνου, που εμπνέει συνήθως τους ποιητας μέ τήν ομορφιά της, έπαιξε εδώ τό ρόλο της!

Τήν άνοιξη καί τό καλοκαίρι, πολλοί πεταμένοι, διωγμένοι εύσχημα ή άσχημα άπ' τήν Αθήνα άρρωστοι, ζητοῦσαν καταφύγια στά πεῦκα της «Σωτηρίας». Μέ κάθε δυνατή βροχή τοῦ φθινοπώρου, οί άρρωστοι αυτοί, που έμεναν σά θλιβερός κατασκηνομένος στρατός κάτου άπ' τά πεῦκα στό ὑπαιθρο, τρέχαν νά στεγασθοῦν στίς παράγκες, όπου ή Αλληλεγγύη τών άλλων φθισικών τους έδινε λίγο τόπο!

Κάθε άνοιξη πάλι νέα σημάδια της άρρώστειας, σωματικά καί ψυχικά κουρέλια, διωγμένα άπ' τήν πόλη καί τήν κοινωνία, βοήθητα άπ' τό Κράτος άναζητοῦσαν άσυλο στή λησμονιά τών πεύκων μέ

μόνη συντροφιά την πτυελίθρα *καί τό* ματωμένο μαντήλι. Καί πάλι, με τίς βροχές καί τά χιόνια, μαζευόντουσαν μεσ' τίς παράγκες, στριμωγμένοι, όπως όπως, κάτου από υπόστεγα, κάτου από κρεββάτια άλλων άρρωστων, ανάμεσα τους, στρωματσάδα στό χώμα ή στό τσιμέντο, σάν ένα πλήθος δυστυχών αγκαλιασμένο σφιχτά κι' ανίκανο ν' αντισταθεί μπροστά στό θάνατο!

Ή νύχτα τέτοιων βροχερών χιονισμένων μερονηχιών καί σήμερ' ακόμα, καί στίς δυο παράγκες που απομένουν εΐναι απάνθρωπη τυραγνία για τους άρρωστους!.. Οι διάδρομοι κλείνουν άπ' τίς στρωματσάδες... Οι πόρτες φράζουν άπ' τους δυστυχούς που έχουν ανάγκη μίας σπιθαμής λεύτερου χώρου. Κανείς πιά δέν μπορεί νά μπει, ούτε νά βγει, ό,τι τρομερό κι' αν γίνεται μέσα εκεί. Ούτε άρρωστος, ούτε νοσοκόμος, ούτε γιατρός μπορεί νά περάσει! Κι ό θλιβερός κόσμος τών φθισικών απομένει αβοήθητος μέσα σ' αυτή τήν απρόσιτη νυχτερινή φυλακή.

Όταν πάλι ή βροχή είναι δυνατή, οι παγωμένες σταλαγματιές μπαίνουν μέσα από χίλιες χαραμάδες καί γωνιές. Οι φθισικοί βρέχονται τότε, καθώς εΐναι αποκοιμισμένοι βαθειά άπ' τή κούραση απάνω στά κρεββάτια ή κάτου στό πάτωμα, στρωματσάδα. Οι τριμμένες κουβέρτες μουσκεύουν. Τά κρυολογήματα παίρνουν καί δίνουν. Ό βήχας απλώνεται σάν κΰμα από τή μία άκρη τοϋ σκοτεινού θαλάμου ως τήν άλλη. Όλοι αρχίζουν τά βογγητά. Όλοι αρχίζουν

νά βήχουν. Δημιουργείται μία ατμόσφαιρα μπόχας αποπνιχτική. Τά φώτα σβΐνουν τίς πιό πολλές φορές, καί δέ λείπει πιά άπ' αυτή τήν κόλαση ούτε τό μαϋρο, απαίσιο, πηχτό σκοτάδι της!

Κανένα σπαρματσέτο κάπου κάπου, κι' αν υπάρχει, ρίχνει τό κίτρινο αρρωστιαρικό φώς του στίς όψές τών δυστυχών άρρωστων, που νοιώθουν τά κοκκαλιάρικα δάχτυλα της άρρώστειας ν' ανακατέβουν μέχρι θανάτου τά ματωμένα πλεμόνια τους!.. Καί κάπου κάπου πάλι ό καπνός τοϋ σβησμένου κεριοϋ, σάν καπνός μαύρης θυσίας, αναδεύεται μέσα σ' αυτή τή βαρειά ατμόσφαιρα της άρρώστειας, ανεβαίνοντας σιγά σιγά προς τό ταβάνι, σά θυσία στό διάβολο, πού σαρκάζει μ' αυτή τήν απέραντη δυστυχία τών ανθρώπων!

Άλλος τότε πνίγεται στό βήχα... Άλλος ψήνεται στον πυρετό... Άλλος τουρτουρίζει άπ' τήν παγωνιά τοϋ χειμώνα, κλαίει ή ψυχομαχάει, για νά βρεθεί, μπορεί, τήν αυγή πεθαμένος, με τά μάτια ολάνοιχτα, στυλωτά στό ταβάνι, γεμάτα φρίκη για τήν άπονιά της εγκατάλειψης!

Τότες μπροστά σε μία τέτοια φριχτή εικόνα νεκρού, οι άλλοι άρρωστοι που έχουν συνηθίσει τό πρωινό αποτρόπαιο θέαμα, λένε θυμόσοφα για τό νεκρό, μοϋ χτες ζοϋσε, τους μιλοϋσε, εΐταν φίλος τους ή δικός τους, καί σήμερα δέν υπάρχει μαζί τους πιά:

-Έγινε... καλά!

Κ' έννοοῦν μ' αυτό, πώς έπαψε νά υπάρχει. Πώς χάθηκε για τη ζωή, μά έπαψε σύγχρονα και νά υποφέρει...

Θά μπορούσε ίσως κανείς νά φανταστεί, πώς ποτέ δε θά συνέβαιναν τόσο τρομερά τραγικές σκηνές στίς θλιβερές αυτές παράγκες τις βροχερές ή χιονισμένες νύχτες τοῦ χειμώνα, αν κλείνονταν ερμητικά τά παράθυρα για νά μή μπουκάρει μέσα στό θάλαμο τό ξεροβόρι, ή βροχή, τό χιονόνερο! Μ' αυτό πάλι εἶναι αδύνατο εντελώς... Πρώτα πρώτα δέν υπάρχουν πατζούρια. Ὑστερα, μέ κλειστά τά παράθυρα, θά μπορούσαν νά σκάσουν όλοι οι άρρωστοι από έλλειψη αέρα, μέσα στό μικρόβιο Κώχ. Ὅπως ποιντικοί μέσ' τό θειάφι σέ αμπάρι καραβιού. Καί καταντάει γιαυτό νά μένουν ανοιχτά τά παράθυρα, νά βρέχονται τά σκεπάσματα των αρρώστων άπ' τη βροχή ή τό χιόνι, και νά περνούν μουσκεμμένοι, τρέμοντας, τη νύχτα μέσ τήν υγρασία και τήν παγωνιά, χωρίς καμμία θέρμανση, μέσα σ' αυγινό τ' αγιάζι, κάτου στό πάτωμα ή στό τσιμέντο, που πλημμυρίζει άπ' τά νερά!

Τό καλοκαίρι ίδια και χειρότερη ή κατάσταση, μέ τήν αφάνταστη βρώμα που υπάρχει στίς Παράγκες.

Πολλές φορές τά σεντόνια αλλάζουν κάθε τέσσερες πέντε μήνες! Ἐτσι και τ' άσπρόρρουχα αλλάζουν άπ' τή βρώμα ολότελα τό χρώμα τους, και μπορεί νά στοιχηματίσει κανείς μ' άλλον μου δέν ξέρει

τί χρώμα είχαν, χωρίς κίνδυνο νά χάσει τό στοίχημα ποτές.

Ἡ βρώμα είναι ό πρώτος νόμος της «Σωτηρίας»! Κι' αυτά ακόμη τά σανίδια, πού στέλνουν οι άρρωστοι πρόχειρα εδώ κ' εκεί, για νά κόβουν τό κρύο, από κάποιο βρώμικο μέρος έχουν τήν καταγωγή τους, πού δείχνει όλη τήν αθλιότητα, τοῦ σανατορίου. Ἐτσι στή δυτική πλευρά της δεύτερης παράγκας βλέπει κανείς κάσες, σανίδια, και ανατολικά παλιοτενεκέδες και σκουριασμένους τσίγκους, πού τά οικονομήσαν οι άρρωστοι από χαλασμένα... κοτέτσια.

Παράξενο, λοιπόν, δέν είναι μέ τέτοια βρώμα, πώς υπάρχουν και κοργιοί και ψείρες, πού προσπαθούν οι άρρωστοι νά τίς εξοντώσουν μέ ύδραργυραλοιφή.

Μ' αυτές τίς συνθήκες... αρμόδιοι δέν πατάν στίς παράγκες, παρά αραιότατα.

Μία φορά, όπως λένε οι άρρωστοι, όλος πόζα και καμάρι για νά καμαρώσει τό κρατικό ίδρυμα πήγε στή «Σωτηρία» ό υπουργός της Υγιεινής και μαζί τοῦ ό υφυπουργός τής Δικαιοσύνης νά ἴδουν τίς Παράγκες και τή... Βεράντα! Σάν έφτασαν όμως στό κούφωμα τής Βεράντας πού χρησιμεύει για... πόρτα και θέλησαν νά προχωρήσουν, δέν κατώρθωσαν νά κάνουν ούτε ένα βήμα στό εσωτερικό. Τόσες εἴταν οι αναθυμιάσεις τής βρώμας, ώστε έννοιωσαν στά πλεμόνια τους αίσθημα ασφυξίας κι' έβγαλαν τά κε-

φάλια τους έξω νά πάρουν αναπνοή! Τό 'ίδιο έπαθαν κι' άλλοι επίσημοι και ξένοι πού θέλησαν νά ζυγώσουν τις παράγκες παλλικαρίσια, χωρίς νά φράξουν τη μύτη τους! Τό 'ίδιο κι' ό άγιος εφημέριος, σάν πήγε κάποτε νά κάνει τόν... αγιασμό παραμονή των Φώτων, νά διώξει τους... καλλικατζάρους με τό λιβάνι! Καί καταντούν, μέσα σ' αυτό τό απερίγραπτο μαρτύριο τής βρώμας, άρρωστοι πού ψήνονται στον πυρετό νά σηκώνονται και νά πλένουν τά ροϋχα τους, όπως βλέπει συχνά κανείς στό πλυσταριό τής Β' παράγκας!

Δέν είναι λιγώτερο τραγική ή θέση των αρρώστων πού κάνουν τήν κούρα τους στή Βεράντα.

-Βεράντα!..

Πόσο ρομαντικό όνομα!..

Κανένας ευρωπαίος ή πλούσιος έλληνας φυματικός, πού πέρασε ίσως άπ' τοϋ Νταβός τά σανατόρια, σ' όνομα αυτό θά μπορούσε νά πλέξει μέ τή φαντασία τοϋ όμορφα όνειρα. Θά φανταζότανε μία βεράντα σάν αυτές των σανατορίων των ελβετικών βουνών πού και τήν άνοιξη, μά και τό χειμώνα πού πολύ, είναι όμορφες μέ τήν κανονική θερμοκρασία και τό πανόραμα των χιονισμένων έλατοδοσών, όπως ξανοίγονται άνάμεσ' άπ' τά κρούσταλλα των χιονιών και των τζαμιών μπροστά τους!

Μή φαντάζεστε τέτοια πράματα, γιατί βρίζετε τή «Σωτηρία» μέ τή φαντασία σας, όσοι δέν είδατε τή Βεράντα της!

Είναι ενα υπόστεγο ανοιχτό άπ' όλες τις μεριές, εκτεθειμένο μ' όλους τους καιρούς και -όπως αναφέραμε πού πάνου- βρώμικο! Ένα υπόστεγο όπου μένουν μόνιμα δυστυχισμένοι άρρωστοι, χειμώνα-καλοκαίρι, μέ καλοκαιριά μά και μέ βροχή, μέ παγωνιά και μέ χιόνι!

Τό Γενάρη, σά χιονίζει τή νύχτα, οι άρρωστοι για νά προφυλαχτούν άπ' τό χιόνι και τό κρύο κρεμούν άπ' τό υπόστεγο, πλάι στά κρεβάτια τους, λινάτσες και τριμμένες κουβέρτες! Οι λινάτσες και οι κουβέρτες βρέχονται, όπως είναι φυσικό. Καί τότες οι άρρωστοι τρέμουν σάν τά σπουργίτια μέσα στην παγωνιά τής χειμωνιάτικης νύχτας, χωρίς καμιά ανθρώπινη δύναμη νά βρίσκεται κοντά τους για νά τους σώσει από τ' αφάνταστο μαρτύριο, πού μοιάζει τόσο μέ τό μαρτύριο των πάγων τής δαντικής Κόλασης.

Τήν αυγή, σάν ξημερώνει, ό Θάνατος δείχνει τ' άχνάρια τής νυχτερινής επιδρομής τους, για όσους λυπήθηκε πιά, αυτός μονάχος, και τους λύτρωσε άπ' τ' ανιστόρητο τους μαρτύριο!

Έτσι, δυστυχισμένοι νέοι και κορίτσια βρίσκονται νεκροί στά κρεβάτια τους, πλάι σ' ανθρώπους πού τρέμουν άπ' τό κρύο γιατ' είναι ακόμα ζωντανοί! Κ' ενώ τό κύμα τοϋ ψηλοϋ πυρετού θερίζει όσους απομένουν, και τά θερμομέτρα, ό βήχας, οι πτυελίθρες, τ' αγκομαχητά δίνουν μία φριχτή εικόνα ανθρώπινης δυστυχίας στην πού μεγάλη της ένταση, άπ' τήν άλλη μεριά περισυλλέγονται ανάλαφρα

κίτρινα πτώματα, σάν ξηραμένα φθινοπωριάτικα φύλλα, τυλίγονται στο άσπρο σεντόνι και κουβαλιώνται στο νεκροθάλαμο, για νά μείνουν εκεί πεταγμένα στη σιωπηλή μοναξιά τοῦ κτιρίου, που γεννά φρίκη, ως που νά μάθουν οι δικοί τους τό... σωτήριο τέλος!

Καμμιά φορά πάλι, πρίν καν προφτάσουν οι συγγενείς του νεκροῦ νά μάθουν τό θάνατο τους βιαστικά, βιαστικά, στά κρυφά, ό εργολάβος τοῦ σανατορίου ετοιμάζει τήν κηδεία και τήν ταφή. Γι' αυτόν όλο τό δράμα των θανάτων εἶναι μία σκέτη κερδοφόρα βιομηχανία, που τόσο πιό πολλά κέρδη άφίνει, μ' όσο κινείται πιό γρήγορο ρυθμό!..

ΝΤΕΚΕΡ, ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ, ...ΑΝΑΨΥΚΤΗΡΙΟ!

Άλλη τραγωδία ξετυλίγεται στά δυο Ντέκερ.

Εἶναι κι αυτά εγγλέζικα απομεινάρια, άπ' τό μακεδόνικο μέτωπο τοῦ ευρωπαϊκού πολέμου. Ένα είδος τούνελ καμωμένα από λαμαρίνα. Βρίσκονται κοντά στίς δυό παράγκες και πλάϊ τους περνούν τά βρώμικα νερά των βόθρων, μ' όλο που τά Ντέκερ αναγνωρίστηκαν κι αυτά επίσημα από τή Διεύθυνση της «Σωτηρίας» ως θάλαμοι αρρώστων!

Όπως συμβαίνει παντού, έτσι κι' εδώ, τό αδιαχώρητο καταργήθηκε από καιρό!

Στό κάθε Ντέκερ έπρεπε νά μένουν δέκα, δεκαπέντε τό πολῦ άρρωστοι. Τώρα μένουν σαράντα και τίς πιό πολλές φορές άρρωστοι που κατορθώνουν νά οικονομούν... στρωματσάδα! 'Ας σημειωθεί ότι ή «στρωματσάδα» είναι ή... τιμωρία τοῦ σανατορίου για κείνους από τους αρρώστους, πού ό πόνος για τήν κατάντια τους και ή αγανάκτηση για τήν κτηνώδη άπονια, τους σπρώχνει στην εξέγερση πολῦ συχνά!

Οι άρρωστοι των Ντέκερ, έχουν παραπόνου άπ'

τους άλλους αρρώστους της Γ' θέσης τοῦ σανατορίου ένα... προνόμιο, που δε μπορεί νά τόχει εύκολα καθένας. Τό καλοκαίρι, μία και τά Ντέκερ είναι τσίγκινα, ψήνονται στη ζέστη. Ὁ τσίγκος ανάβει ἀπ' τις καυτερές αχτίδες του αυγουστιάτικου ἡλίου και πετάει φλόγες. Ἴδια... φλογισμένη κόλαση! Τό χειμώνα ὁ κρῦος τσίγκος με την παγωνιά ρουφάει και τίς τελευταίες θερμίδες που κρύβουν τὰ κορμιά των αρρώστων. Κι' ὁ θάνατος βάζει κι' ἐδώ τελεία, μονάχ' αὐτός, στά βάσανα των δυστυχῶν αρρώστων!

Πλάι στίς παράγκες, πλάι στά Ντέκερ σκορπίζουν τη φρίκη σέ κάθε ανθρώπινη ψυχή και τὰ «Γερμανικά» ποῦναι πιό πάνου.

Εἶναι ὅλα ως εἴκοσι σπιτάκια γερμανικοῦ τύπου. Ἐγιναν τό 1928-29, κι' εἶναι ὁ συνοικισμός των ἀρρωστων γυναικῶν μέσα στό θλιβερό περίβολο της «Σωτηρίας».

Τί νά πει κανεῖς γιά τὰ «Γερμανικά»! Ὅτι κι αν πει θάνατι λίγο μπροστά στην πραγματικότητα. Ἡ μεγαλύτερη δοκιμασία των γυναικῶν που πρωτομπαίνουν σ' αὐτά τὰ σπιτάκια μέ τήν ἐλπίδα νά γιατρευτοῦν, εἶναι πώς ἔχουν μία στιγμή τήν αυταπάτη ὅτι μπαίνουν σέ σπίτια! Πώς θάχουν ἴσως... νοικοκυριό, μακρυά ἀπ' τήν ἀθλιότητα των ἄλλων παραπηγμάτων τοῦ σανατορίου!

"Ὑστερα γνωρίζουν τίς τρομερές συνθήκες που ἔχουν δημιουργηθεῖ κι' ἐδώ.

Τό κάθε παράπηγμα ἔχει μία εἴσοδο και δυο δωμάτια. Σ' αὐτά στιβάζονται, ἢ μία πάνω στην ἄλλη, οἱ ἀπορες φυματικές. Βλέπει κανεῖς γριές, στό τελευταῖο στάδιο της ἀρρώστειας νά μήν ξέρουν τήν πραγματική τους κατάσταση και νά πιστεύουν πώς βρίσκονται σέ κάποιο ἐξοχικό συνοικισμό γιά νά πάρουν... ἀέρα! Βλέπει κορίτσια δεκάξη, δεκαεφτά, δεκαοχτώ κι' εἴκοσι χρονῶν νά ψήνονται στον πυρετό μέ τὰ κόκκινα τριαντάφυλλα της ἀρρώστειας στά μάγουλα!

Πίσω ἀπ' τίς πόρτες, συχνά περνοῦν ὅλη τή μέρα, κουλουριασμένες, ζαρωμένες ἀρρωστες γυναίκες, γιατί δέν ἔχει χώρο νά ξαπλωθοῦν. Καί περιμένουν ανυπόμονα, ναρθεῖ ἢ νῦχτα, νά κλείσει ἢ πόρτα, γιά νά ξαπλώσουν τὰ μουδιασμένα πόδια τους ἀπάνου στά σανίδια νά ξεκουραστοῦν!

Τή νῦχτα ἢ στρωματσάδα κι' ἐδώ γενικεῖται. Μπαίνουν στρωματσάδες στό πάτωμα και στους διαδρόμους. Ακόμα κι' ἐξω ἀπό τ' αποχωρητήρια, που βρωμοῦν αποπνικτικά. Καί τὰ σπίτια βυθίζονται στό σκοτάδι.

Φως δέν ἔχουν οἱ κάμαρες τῶν Γερμανικῶν! Μονάχα στό διάδρομο καιει κανένα μικρό καντηλάκι ἢ σπαρμασέτο και φωτίζει φτωχικά μέ τίς τρεμάμενες χλωμές αχτίδες ἀπ' τίς μισοάνοιχτες πόρτες, τήν ἀθλιότητα ποῦνε σκόρπια στίς σκοτεινές κάμαρες.

Τὰ Γερμανικά ἔχουν και κοργιοῦς!

Οἱ ἀρρωστοι, χάρις σ' αὐτοῦς, ἔχουν μία πρόσθε-

τη απασχόληση, κι' έναν πολυμέτωπο αγώνα.

Άπ' τη μία μεριά τό μικρόβιο τους τρώει τό πλεμόνι. Άπ' την άλλη τό συχαμερό έντομο που τρέφεται στη βρωμιά. Οι κοργιοί δέν αφήνουν τίς άρρωστες νά κλείσουν τη νύχτα μάτι. Χάρις στην αδιαφορία των αρμοδίων, όλες οι προσπάθειες των αρρώστων ν' απαλλαγούν άπ' την πληγή έχουν αποτύχει... Μονάχη ή καθαριότητα του κρεββατιού δέν ωφελεί σέ τίποτα!

Σά σκοτεινιάσει, κοπάδια τά βρώμικα έντομα ξεπροβάλουν στους τοίχους. Επιχειρούν ολόκληρες εκστρατείες, άπάνου στά εξαντλημένα άρρωστα κορμιά, ακολουθώντας κανόνες αληθινής... στρατηγικής τέχνης!

Ανεβαίνουν πρώτα στό ταβάνι. "Υστερα πέφτουν άπ' τό ταβάνι στά κρεββάτια και καταφέρνουν μέσα στή σκοτεινιά νά κρατούν στην αγρυπνία τίς άρρωστες, πού αναγκάζονται νά τους μαζεύουν στά 'ίδια τά φλυτζάνια που πίνουν νερό και νά τους... καίνε! Έτσι εξαντλούνται, άπ' τόν πυρετό και την αγρυπνία. Χειροτερεύει ή κατάσταση τους. Κι' αν τύχει νά απολυτρωθούν άπ' τό σπλαχνικό Θάνατο, μέσα άπ' αυτή την απερίγραπτη κόλαση, λογαριάζονται τίς πιό πολλές φορές άπ' τίς άλλες άρρωστες πιό τυχερές!

-Έγινε καλά!., λένε κι' εκεί πικρά - πικρά για όποια πεθαίνει. Και σταυροκοπιούνται καθώς οι νοσοκόμοι σηκώνουν τους νεκρούς, ενώ ή ψυχή τους

σφίγγεται άπ' την αγανάκτηση, γιατί ξέρουν ποια είναι ή αιτία της απέραντης αυτής ανθρώπινης τραγωδίας!

Στίς «Παράγκες», τά «Ντέκερ», τή «Βεράντα» τά «Γερμανικά» προστίθεται και άλλη θλιβερή, θλιβερώτατη νότα, τό «Αναψυκτήριο»!

Τ' όνομα δόθηκε σ' αυτό τό... περίπτερο μέ σοβαρή διάθεση άπ' τή διεύθυνση του σανατορίου, που είχε υποσχεθεί νά κάνει έκΧ ένα περίπτερο ψυχαγωγίας των αρρώστων. Κατάκτησε όμως τ' όνομα αυτό ειρωνία στά χείλη των φυματικών, πού τό αναφέρουν έκτοτε μέ έναν τόνο γεμάτο σαρκασμό και κοροϊδία.

Τό «Αναψυκτήριο» είναι μία σκοτεινή, ή σκοτεινότερη μπορεί νά πει κανείς κηλίδα στην υπόληψη του σανατορίου. Άρχισε νά χτίζεται τό 1920-31. Άξαφνα σταμάτησε. Κι' οι άρρωστοι, άφοῦ είδαν πώς δέ γίνεται τίποτε, τό κατέλαβαν όπως είταν, γιατί δέν είχαν στέγη νά στεγασθούν.

Τό άπαντό τού είναι λίγες κολώνες τιμεντένιες, πού στηρίζουν ένα υπόστεγο. Οι κολώνες φράχτηκαν ολόγυρα μέ παληοσάνιδα πού μαζέψανε οί φθισικοί, άπ' όπου βρήκανε, και σχηματίστηκε έτσι ένα μεγάλος σκοτεινός θάλαμος, πού μοιάζει κάτι από μεγάλη όλοσκοτεινή αίθουσα λαϊκού κινηματογράφου, κάτι από μεγάλη σάλα ερειπωμένου γενουάτικου πύργου, πνιγμένη στό σκοτάδι και τή μούχλα. Μέσα σ' αυτή την όλοσκοτεινή υγρή σάλα και στά

κουφώματα του κτιρίου ζοῦνε εκατό κι' εκατόν είκοσι άρρωστοι!.. Κρεμούν κουβέρτες για να προφυλαχτούν άπ' τό κρῦο, η φράζουν τίς χαραμάδες των σανιδιών μέ κουρέλια κι' εφημερίδες. Οι άρρωστοι κοιμούνται άλλοι πάνω σέ κρεββάτια, άλλοι κάτω στό χώμα, βάζοντας ολόγυρα πέτρες η καμμιά χαλασμένη πόρτα για να κόβει τό κρῦο!

Πίσω άπ' τη μεγάλη σκοτεινή σάλα υπάρχουν κουφώματα, υπόγεια ή μισοῦπόγεια, χωμένα μέσα στη γή, από τότε που σχεδιάσθηκαν για αποθήκες τοῦ κτιρίου. Είναι τσιμεντένια, στενά, ανήλιαγα, όλοσκότεινα! Κι' εκεί έχουν χωθεί άρρωστοι, που ξεκίνησαν κάποια μέρα άπ' τήν Αθήνα για τη «Σωτηρία», μέ τήν ελπίδα γρήγορης ίσως γιατρειάς!

Άπ' έξω, μία γυριστή τσιμεντένια σκάλα κολλημένη στη μεσημβρινή πλευρά τοῦ «Αναψυκτηρίου» οδηγεί στους μισοτελειωμένους σκοτεινούς διαδρόμους του επάνω πατώματος και στην ταράτσα. Κάπου εκεί είναι και τ' αποχωρητήρια τοῦ β' ορόφου, όλοσκότεινα. Κι' αυτά έχουν καταληφθει από αρρώστους, ποῦ έστησαν στά κουφωματάκια τών αποχωρητηρίων πρόχειρα κρεββάτια, και ζουν έτσι στό ατέλειωτο σκοτάδι και τή βρώμα σάν τυφλοπόντικα, τίς πιό πολλές ώρες τοῦ 24ώρου νηστικοί, περιμένοντας κανένα θαῦμα να... γιατρευτοῦν!.. Οι δυστυχησμένοι έχουν κλείσει τ' ανοίγματα μέ παλιοσάνιδα και κουβέρτες, για να... προφυλάγονται άπ' τήν παγωνιά τοῦ χειμώνα, τό ξεροβόρι, τή βροχή και

τό κρῦο! Άλλοι πιό δυστυχείς, πιό φτωχοί, μή έχοντας οὔτε παλιοσάνιδα, οὔτε κουβέρτες, φράζουν τίς χαραμάδες μέ βρώμικα κουρέλια, λινάτσες και χαρτιά, ποῦ τά μαζεῦουν ψαχουλεῦοντας στό χώμα εδώ κι' εκεί.

Μέσα σ' αυτή τήν όλοσκότεινη κι απερίγραπτη κόλαση δυστυχησμένων ζωντανών ανθρώπων, ποῦ παράξενα βαφτίστηκε «Αναψυκτήριο», κανείς επισκέπτης δεν μπορεί να προχωρήσει μόνος. Για να γυρίσει όλα τά ισόγεια, υπόγεια κι' ανώγεια διαμερίσματα, ποῦ κρῦβουν τήν πιό μεγάλη ανθρώπινη δυστυχία, πρέπει νάχει οδηγό ποῦ νάζησε πολῦν καιρό κ̄Χ μέσα. Μόλις προχωρήσεις, μία ατμόσφαιρα μολυσμένη, βαρεία άπ' τή μοῦχλα και τή μυρουδιά της πτωμαίνης ποῦ αναδίδουν τά σαπισμένα πῦελα και τά αίματα, σοῦ πλακώνει τό στήθος. Σοῦ φράζει τήν αναπνοή. Και θαρρείς πώς βρίσκεσαι έτσι μέσα σέ κανένα νεκροταφείο, όπου έχουν πεταχτεί άταφοι νεκροί! Μισόλυωτοι σκελετοί! Πτώματα, ποῦ δεν έλυωσαν ακόμα!..

Θυμάμαι πώς σέ μία μου επίσκεψη στό «Αναψυκτήριο» σέ μία περίοδο ξεγερέσεων τών φυματικών, είχα βρει έναν άρρωστο στό επάνω πάτωμα, λίγο πιό πέρα άπ' τό τελευταίο σκαλοπάτι της τσιμεντένιας σκάλας. Εΐταν μία βροχερή παγωμένη μέρα τοῦ φθινοπώρου.

Ό βοριάς σφῦριζε ένα θανατερά πένθιμο τραγοῦδι άπάνου στό «Αναψυκτήριο» κι' έκανε τό τσιμέ-

ντο κρῦο σάν κολώνα πάγου. Ὁ ἄρρωστος τουρτοῦ-ριζε πάνου σ' ενα σαραβαλιασμένο κρεββάτι, κάτου από μία τριμμένη, χιλιοπαλωμένη κουβέρτα, μόνο θησαυρό του στον κόσμο, μόνη του κατάκτηση στη ζωή! Καί γιά νά προφυλάγεται ἀπ' τό κρῦο, εἶχε στή-σει μπροστά στό διάδρομο, ἀπ' ὅπου χώνιαζε ὁ βο-ριάς, ενα σάπιο... παλιοβάρελο τοῦ νεροῦ, ἄγνωστο από ποῦ κι' αὐτό κουβαλημένο, γιά νά τοῦ χρησι-μέψει σάν σανίδα... σωτηρίας σ' αὐτές τίς τραγικές ὥρες ποῦ περνοῦσε, φλογισμένος ἀπ' τόν πυρετό καί σύγχρονα μέ παγωμένα τά μέλη τοῦ κορμιοῦ τοῦ ἀπ' τό κρῦο!

Ἡ εντύπωση ποῦ μου ἀφησε, μ' ὅλα τά δράματα ποῦ ἔχω δεῖ στή ζωή σέ χίλιες περιπτώσεις, ἔμεινε στή μνήμη μου πάντα ζωντανή. Ἐτρεμε μπροστά μου σά φῦλλο! Κι' ὅπως μου εἶπαν, κανέννας ἀπ' τή διεϋθυνση τοῦ σανατορίου δέν τοῦδωκε βοήθεια, οὔτε ενδιαφέρθηκε γι' αὐτόν καί στίς τραγικότερες ὥρες ποῦ περνοῦσε!

Μ' αὐτό δέν εἶταν καμμιά ἐξαίρεση! Στό «Αναψυ-κτήριο» μία φορά πέθανε ἕνας, στή σκοτεινή παρά-μερη γωνίτσα, ποῦχε διαλέξει γιά νά κρῦψει τό δρά-μα της κατάντιας του καί τόν πόνο του. Κι' ἔμεινε... πέντε ολάκερες μέρες νεκρός, χωρίς νά τόν δοῦνε, ὡς ποῦ βρώμισε καί τόν πρόδωσαν οἱ αναθυμιάσεις της ἀποσϋνθεσης τοῦ ἀταφου κορμιοῦ!

Χρόνια ολόκληρα, ἀπ' τήν ἄλλη, γιατροί δέν πα-τούσαν, οὔτε τώρα περνούν ταχτικά, νά ἴδοῦν τους

ἄρρωστους. Μόλις μέ τίς ἐξεγέρσεις στάλθηκε μία γυναίκα ποῦ ἔκανε καί τή διανομή τοῦ φαγητοῦ. Κι' ἡ διανομή αὐτή εἶναι τόσο ελεεινή, ποῦ μονάχη της χαρακτηρίζει τό βαθμό της αθλιότητας ποῦ ἐπι-κρατεῖ καί τή βαρβαρότητα της ἀπονιάς καί της ἀδι-αφορίας. Ἐτσι τή νύχτα πολλές φορές, ἐπειδή δέν ὑπάρχει φως, οὔτε καν ἕνα κεράκι, ἡ διανομή φαγη-τοῦ γίνεται στά σκοτεινά! Οἱ πεινασμένοι ἄρρωστοι, ποῦ ὥρες δοκιμάζουν κοντά στό μαρτύριο της ἀρρώ-στειας καί τό τρομερό μαρτύριο της πείνας, βουτοῦν τά χέρια τους μέσα στό δοχεῖο καί μέ τίς φοῦχτες τους, ἀντί γιά κουτάλι πολλές φορές, ἀδειάζουν στά πιάτα τό φαγητό, καθαρίζοντας υστέρα τά δάχτυλα τους μέ τή... γλώσσα!

-Μά δέν ὑπάρχει, λοιπόν, σκέπτεται κανείς, οὔτε φως, οὔτε κουτάλι, σ' αὐτό τό μακάβριο βασανιστή-ριο; Σ' αὐτόν τόν τόπο τοῦ πιό αφάνταστου ἀνθρώ-πινου ξεπεσμού;

Δέν ὑπάρχει! Ὅλα χάνονται μέσα στή φτώχεια καί στίς πολλές ἀνάγκες. Κι' ὅπου ἀρχίζει ἡ ἐξα-θλίωση νά γίνεται μόνιμη κατάσταση, καταντά τόν ἀνθρώπο τό θλιβερότερο ζῶο ποῦ μπορεῖ νά υπάρ-ξει ἀπάνου'στη γη! Γιατί κι αὐτές ἀκόμα οἱ σκηνές της ἐσχάτης ἐξαθλίωσης πλαισιώνονται συχνά ἀπό μία αφάνταστα τραγική εικόνα, ποῦ δείχνει ὅλη τήν πόρωση των υπεύθυνων του σανατορίου!

Τήν ὥρα τοῦ φαγητοῦ μέσα στό Αναψυκτήριο καί μέσα στους θαλάμους ἀκόμα, πλάϊ σ' ἐκείνους

που τρώνε... αλλάζουν τους νεκρούς! Καί μ' δλες τίς διαμαρτυρίες των δυστυχισμένων αρρώστων, που φρικιοῦν μπροστά στο φοβερό αυτό θέαμα, καμμιά προσοχή δέν δόθηκε ποτέ.

Αυτό είναι με δυο γραμμές, τό «Αναψυκτήριο»! Ένας τόπος κόλασης ζωντανής, πλάι στ' άλλα περιίτερα της «Σωτηρίας», ένας τόπος εξορίας άρρωστων. Ένας τόπος οπού χρειάζεται μεγάλη ψυχική δύναμη, γιά να μπορέσει ακόμα κανείς νά ρίξει έστω καί μία μονάχη ματιά!

Η ΖΩΗ ΣΤΗ... «ΣΩΤΗΡΙΑ»

Είναι αφάνταστα τρομερό νά υποχρεωθεί κανείς νά ζήσει καί κάμποσες μέρες στή «Σωτηρία» μέ τήν κατάσταση αύτη των περιπτέρων της, πού τόσο ωχρά απεικονίσαμε. Κι' είναι σχεδόν αδύνατο, ὕστερ' από μία μακρά διαμονή, πού είναι καταδικασμένοι νά υπομείνουν πολλοί φτωχοί άρρωστοι, νά μή χάσουν τό αίσθημα του ανθρωπισμού, αυτό τό αΓσθημα πού καλλιεργείται στον άνθρωπο μέσα καί στην πιό στοιχειωδώς πολιτισμένη κοινωνία!..

Τό πρώτο οδυνηρό συναίσθημα, πού δοκιμάζει ό άρρωστος μπαίνοντας στό σανατόριο, είναι ότι πετάχθηκε μέ περιφρόνηση μακρυά άπ' τή γερή κοινωνία μέσα σ' αυτόν τόν πένθιμο καί βρώμικο περίβολο, κι' ότι είναι υποχρεωμένος πιά νά ζήσει, σάν ένα σκουπίδι της ζωής, τίς λίγες θλιβερές μέρες πού τού απομένουν... Μέσα άπ' αυτή τήν κόλαση άντικρύζει τή μεγάλη κοινωνία χωρίς τή μάσκα τού ψευτοπολιτισμοῦ, πού έκρυβε ίσως ως τώρα τήν ασκήμια της. Καί τή βλέπει, είτε μέ τό πρόσωπο τού αρμοδίου, είτε μέ τό πρόσωπο τού γιατρού, είτε μέ τό πρόσω-

πο τοῦ ασυγκίνητου μπροστά στο δράμα τοῦ ξένου, την ίδια κοινωνία, νά τον σαρκάζει σκληρά, δπως κακή μητηριά τό προγόγι της, ενώ τοῦ αρνείται κάθε συμμετοχή στ' αγαθά τοῦ ανθρώπινου πολιτισμοῦ, στίς στοιχειώδεις ανέσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου!

Τά συναισθήματα αυτά μοιραία τά δοκιμάζει ὁ ἄρρωστος, σάν πρωτομπαίνει στη «Σωτηρία» νοιώθοντας πώς βρίσκεται σ' ἓναν τόπο θλιβερῆς εξορίας, φυλακισμένος στον ἀπέραντο αυτό περίβολο των σκουπιδιών, της βρώμας καί τοῦ θανάτου! Σ' ἓναν τόπο πραγματικοῦ ανθρώπινου ξεπεσμοῦ... Γιατί, ὅ,τι είδαμε γιά τό καθένα περίπτερο χωριστά, ταιριάζει καί γιά τό σύνολο τοῦ σανατορίου!

Μόλις προχωρήσει κανείς στό εσωτερικό του περιβόλου, ἀπό τή μεγάλη εξωτερική πόρτα καταλαβαίνει μία μπόχα νά τοῦ σφαλνάει τήν μύτη καί νά τοῦ δυσκολεύει τήν αναπνοή! Τό αεράκι, πού ἴσως φυσάει στό δάσος, δέν κάνει ἄλλο παρά νά σκορπάει παντοῦ τίς αναθυμιάσεις ἀπό τά βρώμικα καί μαυρισμένα νερά των ανοιχτών βόθρων, τά νερά πού κυλούν κάτω ἀπ' τά πεύκα, μέσα στ' ανοιχτά αυλάκια καί μολύνουν ολότελα τήν ατμόσφαιρα.

Μεσ' τό δασάκι βρίσκονται σκόρπια εδῶ κι' ἐκεῖ σκουπίδια... Μπαμπάκια, πανιά, γάζες ἀκάθαρτες καί ματωμένες... απομεινάκια ρούχων λυωμένων, πού κάποτε, -σκέπτεσθε- ἔντυναν τό πονεμένο κορμί κάποιου ἀρρώστου νεκροῦ πιά τώρα... παλιοτενεκέδες, κι' ὅ,τι μπορεῖ νά συλλάβει φαντασία ἀνθρώπου!

Όταν συνέλθετε ἀπ' τό ἔντονο συναισθημα κατάπληξης καί ἀηδίας, πού εἶναι μοιραίο νά δοκιμάσετε μπροστά σ' αυτή τήν κατάσταση, ρωτάτε ὅποιον ἄρρωστο βρεθεῖ τυχαία μπροστά σας:

-Γιατί δέν καθαρίζει αυτές τίς ἀνυπόφορες βρώμες ἢ υπηρεσία τοῦ σανατορίου;

Κι' ἐκεῖνος σπεύδει νά σας ἀπαντήσῃ χωρίς κανένα δισταγμό, μέ ἕφος ἀνθρώπου πού βαρέθηκε νά δίνει τίς ίδιες πάντα ἀπαντήσεις:

-Ἡ «Σωτηρία» δέν καθαρίστηκε ποτέ! Δέν ἔχει καθαριστή... Αυτές οι βρώμες, πού εἶναι σκορπισμένες σέ τόσες γωνίες τοῦ δάσους, βρίσκονται ἔτσι ἀφ' ὅτου κτίσθηκε τό σανατόριο!..

Ἄν πιάσετε κουβέντα μαθαίνετε κι' ἄλλα πιό ἐνδιαφέροντα πράγματα.

Καλά καλά δέν ἔχει οὔτε πλύστρες ἀρκετές ἢ «Σωτηρία», οὔτε μαγείρους, οὔτε νοσοκομειακό προσωπικό ἀρκετό, μ' ὅλο πού ἢ ἀργομισθία ἀνθεῖ κι' εδῶ, ὅπως σέ κάθε δημόσια ἐλληνική υπηρεσία ἢ ἴδρυμα.

Καίτόμαγερειόκαίτό πλυσταριό της «Σωτηρίας» εἶναι φυλακές ἀξιοθρήνητων σκλάβων, πού πουλάν μέ τήν ἐργατικῆς τους δύναμη καί τήν υγεία τους, γιά ἓνα κομμάτι ψωμί. Στό μαγερειό δέν ὑπάρχει οὔτε ἢ στοιχειώδης καθαριστής. Μπαίνοντας μέσα κανείς θαρρεῖ πώς βρίσκεται μέσα σέ κάποιο χάνι τοῦ μεσαίωνα, παρά σέ κουζίνα σύγχρονου θεραπευτηρίου. Καί σ' αυτό τό χάνι, τό σκοτεινό, τό βρώμικο καί καπνισμένο, δουλεύουν χωρίς ἀνάπαυση δεκαεφτά ολόκληρες ὥρες τό μερόνυχτο, δεκαπέντε - δεκάξη

μάγειροι και βοηθοί, προσπαθώντας να ετοιμάσουν φαγητό για τους χίλιους πεντακόσιους αρρώστους, μεσημέρι και βράδυ!

Οι δυστυχημένοι αυτοί εργάτες, υποχρεωμένοι να συμμερίζονται την αθλιότητα και τους κίνδυνους των αρρώστων του σανατορίου, δίνουν την εντύπωση πώς είναι κατάδικοι μάλλον κάτεργων η φυλακής μεσαιωνικής, παρά υπάλληλοι. Αρχίζουν τη δουλειά, χειμώνα καλοκαίρι τό πρωϊ στίς τέσσερες. Και δουλεύουν χωρίς ανάπαυση, ως τίς εννιά τη νύχτα! Ό μισθός τους τους εξασφαλίζει ενα αναιμικό μεροκάματο σαράντα μέ πενήντα δραχμές. Ό ίδιος ό πρωτομάγειρας παίρνει μόλις δυο χιλιάδες δραχμές μισθό τό μήνα... Και καταλαβαίνει κανείς υστερ' από αυτά, τί ζωή μπορεί να κάνει ένας εργάτης, μέσα στό μαγερείό τής κόλασης αυτής των άρρωστων!

Όσο για τό πλυσταριό τής «Σωτηρίας», εδώ πιά μπορεί να πεχ κανείς χωρίς δισταγμό, ότι είναι ή πιο κολασμένη γωνιά των γερών.

Τό πλυσταριό είναι ένα εργαστήριο του θανάτου, όπου μέ κίνδυνο όχι μόνο δουλεύει, μά μπορεί και να ζυγώσει κανείς, άφοϋ λείπει πρώτ' άπ' όλα τό άπολυμαντήριο!

Δεκαπέντε φτωχές γυναίκες, που είδαν αυτές πρώτα τά σπίτια τους να ξεκληρίζονται και να ερημώνονται άπ' τήν άρρώστεια, δουλεύουν μέ μεροκάματο εικοσιπέντε ως πενήντα δραχμών τό πολύ", για να πλύνουν τά ροϋχα χιλίων πεντακοσίων αρρώστων! Αρχίζουν τή δουλειά από τίς 6 ή 7 τό

πρωϊ. Σταματούν λίγο τό μεσημέρι και ξαναπιάνουν δουλειά τ' απόγευμα. Προσπαθούν να καθαρίσουν τά ροϋχα μέ σαπούνη και νερό! Απολύμανση τών ρούχων και τών σεντονιών δέν γίνεται καμμιά! Τό πράγμα φαίνεται σχεδόν ακατανόητο, αν όχι απίστευτο. Ρωτάτε όμως και σας άπαντοϋν:

-Δέν πάνε στον κλίβανο τά ροϋχα τών αρρώστων και τά σεντόνια, γιατί είναι πολϋ βρώμικα και πολ-λά, πάρα πολλά άπ' αυτά ματωμένα! Πώς να τ' άπολυμανουν;

Πώς να τ' άπολυμανουν λοιπόν; Άς τ' άπολυμανουν τότε οι δυστυχημένες αυτές γυναίκες τρίβοντας τ' άπλυτα μέ τά χέρια και κρϋο νερό τίς πιο πολλές φορές, και ξύνοντας μέ τά νϋχια τους τά πηγμένα αίματα!.. Άς τ' άπολυμανουν καταπίνοντας αυτές οι ίδιες τά μικρόβια του θανάτου, για να κερδίσουν εφτακόσιες κι οχτακόσιες δραχμές τό μήνα να θρέψουν κάποιο γεροσακάτη ή κανένα μωρό που έφεραν στό κόσμο!

Η αλήθεια είναι, πολλές φορές, για όσους δέν συνήθισαν να τήν άντικρϋζουν, γεμάτη ωμότητα και αηδία. Και μία άπό τίς περιπτώσεις αυτές είναι και τοϋτη εδώ ή περίπτωση τής «Σωτηρίας».

Πρέπει να σημειωθεί ακόμα πώς οι φτωχές αυτές εργάτριες είναι υποχρεωμένες να τρώνε μέσα στα ίδια πιάτα τών άρρωστων, που πλένονται συνήθως πρόχειρα, μέ... κρϋο νερό κι' έτσι συχνά μπαίνουν κι' αυτές στη δϋναμη τών νοσηλευομένων του σανατορίου!

Με τέτοια γενική κατάσταση οι άρρωστοι του σανατορίου περνούν τέτοια βάσανα, που τους ανοίγουν καινούργιες πληγές στην ψυχή, πλάι στις πληγές της άρρώστειας! Και κάθε ώρα, κάθε στιγμή της μέρας, που περνάει εκεί μέσα μονότονη, απαίσια, μαρτυρική, είναι γι' αυτούς αφορμή μίας καινούργιας ταπείνωσης, μίας νέας λύπης... Καινούργιου ξεπεσμού!

Τό πρωί στίς οχτώ μέ όχτώμιση οι άρρωστοι ξυπνούν. Κι' είναι πρώτα πρώτα υποχρεωμένοι στην τρίτη θέση, νά ταχτοποιήσουν μονάχοι τους τά κρεββάτια τους. Όπως στό στρατό!.. Οι πιο βαριά άρρωστοι βέβαια, δέ μποροῦν νά καταπιαστούν μέ τή δουλειά αύτη. Και τότε τους φροντίζουν οι διπλανοί τους στρώνοντας μέ συναδελφική στοργή τά κρεββάτια τους, και δείχνοντας έτσι τή συναδελφική αλληλεγγύη σάν μία παρηγοριά μέσα στίς τόσες αναποδιές, μέσα στην εγκατάλειψη και την ταπείνωση. "Υστερ' άπ' τό στρώσιμο τών κρεββατιών αρχίζει τό μαρτύριο τοῦ πλυσίματος.

Είναι κάτι απερίγραπτο ότι γίνεται τό πρωί γῦρω από κάθε βρῦση. Σέ κάθε τριάντα πρόσωπα αναλογεί μία βρῦση. Βρῦση που καθαρίζεται μία φορά στίς δεκαπέντε μέρες και γι' αυτό βρωμάει ανυπόφορα! Στίς ίδιες βρῦσες πλένονται και τά πτυελοδοχεῖα τών φθισικών! Πλένονται οι σκούπες! Τά σφουγγαρόπανα! Κάθε τί, εκτός άπ' τά πιάτα, ποῦ γιαυτά υπάρχει ευτυχώς ιδιαίτερο μέρος.

Απολύμανση και στίς βρῦσες, όταν καθαρίζονται,

δέ γίνεται καμμιά! Οὔτε όταν πλένονται τά πτυελοδοχεῖα! Ἡ σαπουνάδα εἶναι άγνωστη. Πολῦ περισσότερο τό ζεστό νερό. Τά πτυελοδοχεῖα πλένονται μέ σκέτο κρῦο νερό χειμώνα, καλοκαίρι. Κι αναγκάζονται νά τά πλένουν εἴτε οι άρρωστοι μόνοι τους, εἴτε πιά κατάκοιτοι, περνούν τίς τελευταῖες μέρες της ζωής τους, και δέν έχουν δυνάμεις νά σηκωθούν άπ' τά κρεββάτια τους!

Σάν πάρει τέλος τό βάσανο τοῦ πρωῖνοῦ πλυσίματος, έρχεται ή σειρά του ροφήματος.

Πενήντα, εξήντα δράμια, νερωμένο γάλα σερβίρεται χωρίς καμμιά τάξη πότε στίς εννιά, πότε στίς δέκα, πότε στίς έντεκα τό πρωί. Στό περίπτερο «Μάνα» μέσα στίς ίδιες κανάτες ποῦ πλένονται και πλένουν τίς κατάκοιτες, βάζουν τό γάλα και τό σερβίρουν στους άλλους άρρωστους!.. Κι' άκολουθεῖ ή ώρα τοῦ περιπάτου για όσους μποροῦν νά σταθοῦν στά πόδια χους, χωρίς κι αυτός νά κανονίζεται από γιατρό.

Ό περίπατος, μ' όλο ποῦ τό δάσος εἶναι βρώμικο, είναι ή μόνη ευκαιρία συναναστροφής και επικοινωνίας τών άρρωστων. Στίς συντροφίες τους, καθώς περπατούν κάτω άπ' τά πεῦκα, καθώς ξεκουράζονται στα λιγοστά παγκάκια ή σε κάποια απάνεμη γωνιά τοῦ περιβόλου, ποῦ κτίσθηκε τελευταία αρκετά ψηλός, σάν τοΧχος φυλακής, βρίσκουν μία παρηγοριά ενώνοντας τους καῦμοῦς τους. Έχεῖ λένε τά παράπονα τους ό ένας στον άλλον! Έχεῖ μαθαίνουν τά νέα τών θανάτων της νῦχτας! Έχεῖ μαθαίνουν τά

κατορθώματα των χαφιέδων και τά νέα μέτρα που παίρνουν εναντίον τους, όταν τους πνίγει τό δίκιο και ετοιμάζονται νά εξεγερθούν!

Σάν περάσει ή ώρα κι' έρθει τό μεσημέρι γυρνούν στίς θέσεις τους για τό μεσημεριανό φαγητό. Του κάκου όμως περιμένουν. Καμμιά φορά, τό μεσημέρι περνάει.

Έρχεται ή ώρα μία, δυό, τρεις... Ζαλίζονται άπ' την πείνα ώς που νά ιδούν μπροστά τους πιάτο, ώς που ν' ακούσουν τό «σήμαντρο» ν' αντηχεί μονότονο στη μεγάλη φθισιοϋπολη, πού συνταράζει τά σωθικά της κι' ή πείνα, τέτοιες ώρες, πλάϊ στην άρρώστεια!..

Είπαμε για κάποιο «σήμαντρο»!

Τί είναι αυτό τό σήμαντρο τάχα;

Καλλίτερα νά μήν ευχηθεί κανένας, οϋτε στον εχθρό του, νά τ' ακούσει και μάλιστα νά υποχρεωθεί νά εξαρτά τό φαγητό του άπ' αυτό!

Είναι ενα σήμαντρο απaráλλαχτα σάν αυτά πού σώζονται ακόμ' άπ' τό μεσαίωνα στά πανάρχαια μουχλιασμένα μοναστήρια! Σάν ετοιμαστεί μέ χίλια βάσανα τό συσσίτιο τών άρρωστων, ένας παραμάγεραι πάει και σημαίνει! Ό ήχος του απλώνεται απελπιστικά μονότονος σάν ξεφωνητό... κινδύνου μέσα στό δάσος! Τά περίπτερα αναστατώνονται! Έτσι δίδεται τό σύνθημα και τό κατώτερο προσωπικό τών αδελφών και τών ανδρών νοσοκόμων, είτε βρέχει, είτε χιονίζει, είτε λίβας φυσάει τό καλοκαίρι, βγαίνει μέ τά τσουβάλια και τά ζεμπίλια στον ώμο,

φορτώνεται τά ψωμιά και σκορπάει στά περίπτερα, όπου καρτερούν λιπόθυμοι σχεδόν άπ' την πείνα οι άρρωστοι!

Τά γιαούρτια τά φορτώνονται κι αυτά στους ώμους τών οι νοσοκόμοι, τοποθετώντας τά σέ ξύλινες θήκες, και γυρνάν σά γιαουρτάδες άπό περίπτερο σέ περίπτερο! Μονάχα τόν τελευταίο χρόνο έγινε μία σχετική βελτίωση σ' αυτή την απερίγραπτη κατάσταση, μέ τό νά μπει στην υπηρεσία της μεταφοράς τών τροφών, ειδικώς για τά «Γερμανικά» πού πέφτουν μακριά, ενα... μοναδικό αυτοκίνητο!

Τό μεσημεριανό φαγητό, όπως και τό βραδινό είναι λιγοστό. Και πάντα τό Γδιο! Τίς πιό πολλές φορές τό σανατόριο δίνει μία σκέτη μερίδα. Όσπρια, λαχανικά, ζυμαρικά. Κάπου, κάπου δίδονται και δύο κακομαγειρεμένα φαγιά. Κρέας δίνουν τίς Κυριακάδες και τίς γιορτές. Τό Πάσχα και τά Χριστούγεννα οι άρρωστοι τρώνε κρέας μέ πατάτες ή πάστα, τό ίδιο πάντα, μεσημέρι βράδυ. Τό πουλί είναι άγνωστο. Μία φορά σέρβιραν στό σανατόριο κοτόπουλο, κι' έγινε πανζουρλισμός!

Φρούτο μοναχά στην πρώτη θέση δίνουν λιγοστό. Μά τό τρομερότερο είναι ότι παντού ή μερίδα είναι άθλια κι' ελεεινή. Δέ φτάνει για νά χορτάσει ούτε γερός άνθρωπος, πού δέν έχει ανάγκη άπό υπερσιτισμό. Και καταντάει οι άρρωστοι νά μένουν μετά τό γεύμα, πάντα πεινασμένοι!

Οί ίδιοι οι γιατροί, όταν έχουν τό θάρρος μέ τους άρρωστους ότι δέν θά μεταδώσουν τά λόγια τους,

γιά νάχουν συνέπειες, τ' ομολογούν μπροστά τους, λέγοντας τους:

-Είναι εγκληματικό αυτό που σας κάνουνε. Είναι εγκλημα αληθινό γιά τη ζωή σας!..

Κι όμως, κανένας δε σταματάει αυτό τό εγκλημα του υποσιτισμού και της βρώμας, σέ μία άρρώστεια, που τό μόνο αποτελεσματικό φάρμακο είναι ό ύπερσιτισμός κι' ό καθάριος αέρας!²

Τ' απόγευμα οι άρρωστοι μένουν ξαπλωμένοι στά κρεβάτια τους, σχεδόν πεινασμένοι. Κάνουν έτσι ξαπλωμένοι την κοῦρα τους γιά νά μη χάνουν δυνάμεις, που είναι τόσο πολύτιμες γιά τη ζωή... και περνούν πολλές φορές, τό χειμώνα προπάντων, κουκουλωμένοι μέσσα στά βρώμικα σεντόνια, που έχουν μήνες και μήνες νά πλυθοῦν, ανάλλαγοι μέσα στά βρώμικα ρούχα τους, κατάδικοι της πιό μαύρης καταδίκης, που μπορεί νά επιβληθεί σ' άνθρωπο!

¹ Τό ζήτημα της καλής τροφής είναι, ένα άπ' τά αιώνια εκείνα άλυτα ζητήματα τής «Σωτηρίας» ποῦ προκάλεσαν τίς πιό πολλές εξεγέρσεις των φυματικών. Μία φορά ένας από τους διευθυντές τοῦ σανατορίου δέχτηκε τό αίτημα των άρρωστων νά υπάρχει επιτροπή δική τους, νά παρακολουθεί τά ψωνίσματα και νά φροντίζει γιά τήν καλή κι' άφθονη τροφή. Ἡ απόφαση ακούστηκε άπ' τους άρρωστους μ' ενθουσιασμό. Ἐπί τέλους θάμπαινε τελεία και παῦλα στό αιώνιο ζήτημα των καταγγελιών γιά κερδοσκοπίες και κερδοφόρες ύποπτες επιχειρήσεις πάννου στό ψωμί των άρρωστων, που αναστατώνει κάθε τόσο τή «Σωτηρία». Τό υπουργείο όμως δεν δέχτηκε τό λογικό αυτό αίτημα. Κι' όχι μονάχ' αυτό, μά έθεσε και υπό... δυσμένειαν τόν τότε διευθυντή τοῦ σανατορίου, που πήγαινε νά βάλει μία τάξη, σ' αυτή τή χιλιοσαραγμένη θάλασσα... Γιατί απέρριψε τάχα τό αίτημα αυτό τό Υπουργείο; Είπαμε: Ὁ ψωριάρης συνήθισε στην ψώρα του. Και δεν τοῦ κάνει καλό ν' απαλλαγεί άπ' αυτή!..

Νά υπήρχε τουλάχιστο λουτρό!

Άπ' τίς πιό μεγάλες καταδίκες των αρρώστων, είναι Γοια Τσια αυτή. Νά βλέπουν τόν εαυτό τους ζωντανό βρωμισμένο, γιατί δεν υπάρχει στή «Σωτηρία» λουτρό!

Ένα μοναδικό υπήρχε κάποτε στην πρώτη θέση, ανεπαρκέστατο βέβαια νά προφτάσει τους χίλιους πεντακόσιους αρρώστους του σανατορίου. Μά κι' αυτό σήμερα δεν υπάρχει. Ἡ λεκάνη τοῦ είναι μαύρη άπ' τή βρώμα, έχει χάσει ολότελα τό άσπρο της χρώμα άπ' τά βρώμικα νερά και τήν πηγμένη σκόνη, και χρησιμοποιείται τώρα γιά νά πλένουν μέσα σ' αυτό, χωρίς καμιά απολύτως απολύμανση, τά πτυελοδοχεῖα μέ... σκέτο κρύο νερό! Ἐτσι και τό μοναδικό λουτρό, πού δείχνει τήν αφάνταστη κατάσταση τοῦ κράτους και τόν... ελληνικό πολιτισμό στον 20ον αιώνα, δεν είναι παρά μία λίμνη μικροβίων, πού χύνει στον ανοιχτό οχετό τά βρώμικα νερά της, σα μαῦρο ποταμάκι Θανάτου!

Μά τό μαρτύριο των άρρωστων δεν τελειώνει ως αυτού. Κάθε μία λεπτομέρεια τής ζωής μέσα στό απέραντο σανατόριο είναι μία ξεχωριστή τραγωδία. Σπάνια βλέπουν κρεβάτι καθαρό. Σπανιώτερα βλέπουν συγυρισμένο τό θάλαμο. Ασπρισμένους τοίχους. Ἐκτος άπ' τίς «Παράγκες», τά «Ντέκερ», τά «Γερμανικά» και σ' άλλα περίπτερα οι τοίχοι είναι μουχλιασμένοι άπ' τήν υγρασία και τή βρώμα ή τρέχουν νερά. Ἄσπρισμα γίνεται κάθε... δέκα και δεκαπέντε χρόνια, όπως μαρτυρούν οι φθισικοί. Παρά-

δείγμα ζωντανό τό «Νέον», που άφ' δτου κτίστηκε, δεν ασπρίστηκε πια ποτές!

Άπ' την άλλη μεριά, φαρμακευτική περίθαλψη δέν υπάρχει καμμιά. Λείπουν πολλές φορές κι' οι έμετίνες. Λίγα σκονάκια για τό βήχα, λίγο λάβδα-νο, είναι τά μόνα φάρμακα που δίνουν στους αρρώστους. Όσοι έχουν συρίγγια, αναγκάζονται ν' αγοράζουν μόνοι τους γάζες, μπαμπάκι, όξυζενέ κι ότι τους χρειάζεται. Υπάρχουν όμως πολλοί που δέν έχουν ν' αγοράσουν. Καί τότε μεταχειρίζονται αντί μπαμπάκι... χαρτί! Καί για νά θαυμάσετε τήν κρατική πρόνοια, πρέπει νά μάθετε, υπό... έχεμϋθειαν πά-ντα, ένα αξιόπιστο γεγονός.

Μία φορά -δέν είναι πολϋς καιρός- ένας γιατρός στή «Σωτηρία» σύστησε σέ μία δυστυχημένη άρρωστη νά πλύνει τίς πληγές της μέ... κάτουρο!

Όσο για τή συμπεριφορά απέναντι των αρρώστων, μήν ανησυχείτε... Μία σκηνή, ή σκηνή της μοιρασιάς των ρούχων στους αρρώστους, είναι αρκετή νά σας πείσει.

Όταν οι πλϋστρες βάλουν μπουγάδα, χωρίς καμμιά απολύμανση, όπως είπαμε, φωνάζουν τους αρρώστους νά τους μοιράσουν τά ρούχα. Είναι όλα ανακατεμένα κι ασιδέρωτα! Τά δίνουν στίς αδελφές καί τά πηγαίνουν στά περίπτερα, κουβαριασμένα μέσα σέ μεγάλους μπόγους. Οι άρρωστοι μαζεύονται τότε όλοι στους διαδρόμους καί στέκονται γϋρω άπ' τίς αδελφές, σά νά βρίσκονται σ' ένα γενικό συναγερόμό, ίδιον μ' εκείνον της... Δευτέρας Παρουσίας!

Καί τότε οί αδελφές, βγάζοντας ένα ένα τά κακο-πλυμένα καί ζαρωμένα ρούχα άπ' τους μπόγους, φωνάζουν τή μάρκα, κι ανάλογα μέ τή φωνή που θ' ακούσουν πετάν τό κάθε ρούχο στά μούτρα εκείνου που ξεφωνίζει!

Έτσι, στή διανομή των ρούχων, οί άρρωστοι, σ' όποια κατάσταση κι' αν βρίσκονται, μέ πυρετό κι ακόμα μ' αιματηρά πτύελα, είναι υποχρεωμένοι νά κάθονται μέσα στά ρεύματα των διαδρόμων, αναπνέοντας τή σκόνη για νά πάρουν τά ρούχα τους.

Σά γίνει ή διανομή, ακολουθεί τό δίπλωμα καί ή τακτοποίηση των ρούχων στίς βαλίτσες. Για τους πιό πολλούς τό δίπλωμα κι' ή τακτοποίηση είναι πιό κουραστικά ακόμα, γιατί οί βαλίτσες βρίσκονται στίς... αποθήκες. Μέ τόση κούραση οί άρρωστοι χειροτερεύουν τήν κατάσταση τους. Καί τά ρούχα τους τά φορούν ύστερα άπ' όλες αυτές τίς φασαρίες κουβαριασμένα, ασιδέρωτα, έτσι πού νά χάνουν σιγά σιγά τόν ανθρωπισμό τους, νά ξεχνούν κάθε άνεση της πρωτητερινής ανθρώπινης ζωής, καί νά ξεπέφτουν σιγά, σιγά στό επίπεδο της ζωής τού ζώου, πού έχει περιορισμένες ανάγκες!...

**ΓΙΑ ΕΝΑ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΤΟΥ
ΞΕΠΕΣΜΟΥ!**

Μπροστά σέ μία τέτοια κατάσταση, που δημιουργήθηκε από χρόνια τώρα στη «Σωτηρία» και φωνάζει για τή βαρβαρότητα, τήν άποκτήνωση, τόν ανήκουστο ανθρώπινο ξεπεσμό, θάταν θλιβερό για την ιστορία του πολιτισμοί), αν βασίλευε πάντα, εκεί μέσα, απόλυτη «ησυχία και τάξις», όπως τή φαντάζονται και τή θέλουν οι αίτιοι και δημιουργοί της αθλιότητας αυτής, τάξη και ησυχία νεκροταφείου]

Μά ή Ζωή έχει κι αυτή, στό πείσμα των συμμάχων του Θανάτου και του ξεπεσμού, τή δική της ακατάλυτη δύναμη, κι οπλίζει μέ τή δύναμη της αυτή ακόμα κι ανθρώπους, που ψυχορραγούν!

Έτσι αντίκρυ στό μαύρο κύμα της άρρώστειας, που ξεκινάει άπ' τά σπλάχνα της Αθήνας και πνίγει εκεί πάνου ανθρώπινες ζωές, ένα μεγάλο κύμα ζωής ξεσπάει μ' αντίθετη ορμή. Ένα κύμα, ποῦναι καμωμένο μέ τίς ελπίδες των αρρώστων και τίς κατάρεις των νεκρών! Ένα κύμα, ποῦ ζητάει νά πνίξει μέσα στά νερά της Όργής τό αίσχος αυτό, ποῦ ατιμάζει,

σάν ίδρυμα, μία ολόκληρη χώρα, κι ακόμα μία ολόκληρη ανθρωπότητα, στον εικοστό αιώνα!

Καί... παρὰξενά!

Τό στρατό της Ζωής, σ' αυτή τήν ανειρήνευτη πάλη, στον αιώνιο πόλεμο μεταξύ Ζωής και Θανάτου, σχηματίζουν εδώ πάνου οι ίδιοι οι άρρωστοι, μέ τίς γερές ψυχές, ενώ τό στρατό της Άρρώστειας συντηρούν, κατά κανόνα σχεδόν απαράβατο, οι γεροί μέ τίς βρώμικες ψυχές, τή σάπια μυασμένη συνείδηση, %, άρρωστα μυαλά!

Έτσι, κάθε τόσο, άκοῦμε στη «Σωτηρία» μάχες, ποῦ ακολουθούν τίς αιώνιες εξεγέρσεις των φθισικών... Μάχες αληθινές μέσα στό θλιβερό περίβολο... Έξω άπ' τόν περίβολο. Μέσα στους διαδρόμους των ύποργείων και στά γραφεία τών υπουργών, ποῦναι τά 'ίδια, όπως έχουν καταντήσει, επιτελεία του Θανάτου!

Κι ας είναι ευλογημένες αυτές οι μάχες, αυτές οι εξεγέρσεις τών φθισικών, ποῦ σηκώνουν κεφάλι αντίκρυ στά μαῦρα κοράκια του Θανάτου, τά κοράκια ποῦ καρτερούν λαίμαργα, κρώζοντας απαίσια πάνου άπ' τά κρεββάτια τους, τά πτώματα τους! Γιατί, αν δέν υπήρχε ή θριαμβεῦτρια ορμή της Ζωής, μεσ' άπ' αυτή τήν 'ίδια τήν καρδιά της κόλασης του Θανάτου ξεκινήμενη, θάπρεπε πιά ν' απελπιστεί κανείς ότι γεννήθηκε άνθρωπος πάνου στή γη, "άφοῦ μονάχα άνθρωπος θά μπορούσε νά πέσει τόσο χαμηλά, όσο τόν καταντάει ό σημερινός σάπιος, ταρτουφικός πολιτισμός!..

Ἡ πλούσια ιστορία των εξεγέρσεων των φθισικών στην Ελλάδα δεν είναι εύκολο νά κλειστεί μέσα σέ λίγες σελίδες μικρού βιβλίου, χωρίς νά χάσει τό μεγαλύτερο μέρος της αξίας της. Γιατί δέν είναι εξεγέρσεις «ιδιότροπων αρρώστων» δπως πάνε νά τίς παραστήσουν δσοι έχουν συμφέρον νά κρατούν την αθλιότητα για νά την εμπορεύονται καί νά κερδίζουν. Είναι, ἴσια Για, αγώνες κοινωνικοί, κι ἀπ' τους πιο μεγαλόπρεπους κοινωνικούς αγώνες, που έχει ὁ ἄνθρωπος στό ενεργητικό του, ἀφ' ὅτου κυριάρχησε πάνου στη γη καί προχώρησε μέ σταθερά βήματα ἀπ' τήν κατάσταση του ζώου στή μεγάλη λεωφόρο του πολιτισμού!

Οι πρώτες σοβαρές εξεγέρσεις στή «Σωτηρία» αρχίζουν ἀπ' τήν εποχή τοῦ τέλους του πολέμου.

Τό βράδυ της 13 μέ 14 Αύγουστου του 1921 ξεσπούν τά πρώτα γεγονότα στό σανατόριο, μεταξύ αρρώστων καί Διεύθυνσης.

Ἀπό καιρό υπήρχε ἕνας μέγας αναβρασμός στό σανατόριο για τήν κατάσταση τοῦ ιδρύματος, για τίς ελεεινές συνθήκες της ζωής τους, για τήν αδιαφορία που ἔδειχναν οἱ... αρμόδιοι, μπροστά στό χάλι τών νοσηλευομένων.

Πολλές φορές επιτροπές φθισικών είχαν ανέβει στό υπουργεῖο καί ζήτησαν ανάμεσα σ' ἄλλα καί τήν αντικατάσταση του διευθυντοῦ, που τόν βάραιναν οἱ μεγαλύτερες ευθύνες. Τό υπουργεῖο δέν ἔδινε -κατά τή συνήθεια του- προσοχή στους φτωχοῦς ἀρρωστούς. Ἐδειχνε πώς τους εἶχε ἀσφαλῶς... ξε-

γράφει ἀπ' τή ζωή! Τους κοροΐδευε μέ τήν ἴδια ευκολία, που κοροΐδεύονται στά υπουργεῖα τά 99/100 τών Ελλήνων πολιτῶν, ὅταν ανεβαίνουν τίς σκάλες για νά διεκδικήσουν κάποιο δίκιο, χωρίς δύναμη, χωρίς μπιλιετάκια! Κι ὅταν οἱ ἀρρωστοὶ κατάλαβαν τή συμπαιγνία υπουργεῖου καί διεύθυνσης τοῦ σανατορίου, σηκώθηκαν ἐκείνο τό βράδυ στό πόδι, κατέλαβαν τά γραφεῖα, κι ἀπάνου στην αγανάκτηση τους, ἔβγαλαν ἐξω τή γυναίκα τοῦ διευθυντοῦ μέ τά πράγματα του, αποφασισμένοι νά μήν επιτρέψουν καί στον ἴδιον, που ἀπουσίαζε στην Αθήνα, νά ξαναεγκατασταθεῖ καί νά τους ξαναδιοικήσει!

Τά γεγονότα μαθεύτηκαν ἀμέσως καί κατετάραξαν τους αρμοδίους. Ἀργά τό βράδυ ὁ διευθυντής μέ μία κουστωδία χωροφυλάκων ἔφτανε πάλι κι ἔμπαινε στή «Σωτηρία», σά νά κυρίευε στρατόπεδο ἐχθρικό!

Οἱ πιστολιές τών χωροφυλάκων ἀνατάραξαν, μέσα στή νύχτα, πένθιμα τήν ατμόσφαιρα τοῦ σανατορίου, που ἀπό κει καί μπρος θά γινότανε στάδιον τόσων αιματηρῶν σκηνῶν! Ἐνας φυματικός, ὁ Μ. Μιχαλόπουλος, ὅπως ἔγραφαν τότε οἱ εφημερίδες, χτυπήθηκε ἀπ' τόν ἴδιο τό διευθυντή!.. Κι ὁ φυματικός αὐτός ἔπαθε αἰμόπτυση!..

Ὅλη τή νύχτα, ἡ πιό βαριά τρομοκρατία σκέπασε τή «Σωτηρία». Ὡς τό πρωί!.. Μά τό πρωί οἱ ἀρρωστοὶ, ξαγρυπνισμένοι ἀπ' τά γεγονότα, ἀγανακτισμένοι για τή συμπεριφορά τών χωροφυλάκων, βρέθηκαν πάλι στό πόδι. Μία τεράστια διαδήλωση σχη-

μάτισαν με μαῦρες σημαίες, κατέβηκαν στην Αθήνα, έπιασαν ολόκληρη την Πλατεία Συντάγματος και τράβηξαν γραμμή στο υπουργείο.

Ό τότε υπουργός δέχτηκε τήν επιτροπή τους, άκουσε μέ προσοχή τά λόγια των αρρώστων, κι' έβγαλε διαταγή νά αντικατασταθεί αμέσως ό διευθυντής τοῦ σανατορίου, και νά παραλάβει αντικαταστάτης του. Ή διαταγή όμως, κατά τή ρωμείκη συνήθεια, ακυρώθηκε αργότερα, όπως τόσες άλλες. Και τό ένδοξο καθεστώς της «Σωτηρίας», που γι' αυτό βέβαια είναι υπεύθυνοι έξ' Γσου κι' οι άνθρωποι των υπουργείων, παρέμεινε ακλόνητο, πλακώνοντας σάν βραχνάς τά στήθεια των φθισικών, προς δόξαν του... νεοελληνικού πολιτισμού!

Μά, όπως είπαμε, ή Ζωή έχει και κει πάνου στή «Σωτηρία», στον περίβολο τοῦ ανθρώπινου ξεπεσμού και τοῦ θανάτου, τό δικό της στρατό. Τίς δικές της δυνάμεις, πού όσο κι' αν τίς χτυπούν οι σύμμαχοι τοῦ θανάτου, τόσο δυναμώνουν, τόσο αντρειεύουν! Βγαίνουν θαυματουργά μέσ' άπ' τήν Γδια στιγμή που ό θάνατος φαίνεται θριαμβευτής. Γεννιούνται και μεγαλώνουν μ' ελπίδες νέες, και γράφουν τήν αιώνια ιστορία τοῦ κόσμου, τήν ιστορία της πάλης της Ζωής!

Λίγα χρόνια αργότερα, τό 1925, άστεγοι άρρωστοι της «Σωτηρίας» εξεγείρονται και καταλαμβάνουν τό πλινθόκτιστο περίπτερο, που ή γραφειο-

κρατία δέν ήθελε μέ κανένα τρόπο νά τους τό παραχωρήσει.

Τό χειμώνα τοῦ 1929 καταλαμβάνονται πάλι μέ νέα εξέγερση των αρρώστων τά Γερμανικά.

Τό Δεκέμβριο τοῦ 1931 ξεσπούν ξανά στή «Σωτηρία» μεγάλες ταραχές. Οι άρρωστοι, απελπισμένοι ότι θά μπορούσε ποτέ νά συγκινηθούν οι αρμόδιοι του Κράτους μπροστά στο δράμα τους, και βλέποντας κάθε μέρα τους δικούς τους νά πεθαίνουν βρώμικοι, πεινασμένοι, ελεεινοί κι άξιοδάκρυτοι, πολλές φορές πεταμένοι έξω στο ύπαιθρο τό χειμώνα, έφτιασαν τήν Ένωση Φυματικών, όπως είχαν δικαίωμα. Μά σ' αυτήν, οι αίτιοι της αφάνταστης δυστυχίας των, είδαν κίνδυνο!.. Όπως βλέπουν κίνδυνο οι βάρβαροι άπ' τόν πολιτισμό! Και φρόντισαν νά χτυπήσουν και νά τρομοκρατήσουν τους αρρώστους μέ τήν αστυνομία!

Ή πιό μεγάλη σύγκρουση έγινε στην οδό Μεσογείων, όπου οι πόλισμαν πλάκωσαν... ηρωικά στο ξύλο τους φυματικούς, πού πήγαιναν νά διαμαρτυρηθούν στο υπουργείο!

Πολλοί άπ' τους δυστυχείς άρρωστους, ύστερ' άπ' τή νέα αυτή θεραπευτική μέθοδο τοῦ πολιτισμένου ελληνικού κράτους, πού εισήγαγε στή «Σωτηρία» πλάι στον πνευμονοθώρακα τά γκλόμπς, πέθαναν άπ' τίς αιμοπτύσεις και τόν πυρετό, καθώς χτυπήθηκαν απάνθρωπα για νά επιβληθεί ή «τάξις και ή ησυχία τοῦ Νεκροταφείου»! Άλλοι, πιασθηκαν και δικάσθηκαν! Άλλοι διώχθηκαν άπ' τό... νοσοκομείο!

Έτσι ή 19η Δεκεμβρίου έγινε μία απ' τις μαύρες μέρες, που στιγματίζουν τον πολιτισμό του κράτους. Και τί ζητούσαν οι άρρωστοι;

Διαβάστε για να μη νομίσετε ότι ήθελαν να σχηματίσουν κυβέρνηση, ή να ανατρέψουν τό... καθεστώς!

Ζητούσαν στο υπόμνημα τους επί λέξει:

1) *Νά βελτιωθεί ή τροφή.*

2) *Νά πλένονται τά ρούχα κάθε 15 μέρες, κι όχι κάθε δύο μήνες πού κάνει τους άρρωστους νά ψειριάζουν.*

3) *Νά παραχωρηθούν σκηνές για να στεγασθούν οι άστεγοι πού κοιμούνται στό ύπαιθρο μέσα στην καρδιά τού χειμώνα.*

4) *Ν' αυξήσουν τά πιάτα, για να φτάνουν να τρώνε οι άρρωστοι.*

5) *Νά περάσουν τά σπασμένα τζάμια! Και*

6) *Νά δίνει ή υπηρεσία τό φαγητό στά κρεβάτια των ασθενών γυναικών τών γερμανικών, πού υποχρεούνται μέ πυρετό 39 και 40 να πηγαίνουν στην τραπεζαρία να φάνε, πού απέχει αρκετά λεπτά, απ' τά σπιτάκια όπου μένουν...*

Αυτές εΐταν οι... παράλογες αξιώσεις, που δεν τίς σήκωνε ό πολιτισμός ενός 20ου αιώνας στην Ελλάδα, κι' έστειλε γέρους ανθρώπους, μέ στολή του Κράτους και μέ εγγλέζικα γκλόμπς, να σαπίσουν στό ξύλο τους φθισικούς! Μά ή «Σωτηρία» γνώρισε

κι άλλες δραματικώτερες εξεγέρσεις, πού είχαν τά θύματα τους. Μία απ' αυτές, ή μεγάλη εξέγερση της 19ης Ιουλίου του 1932, εξ αιτίας τών καταγγελιών για καταχρήσεις, πού είχε αποτέλεσμα να σκοτωθεί άνανδρα ό πρόεδρος της «Πανελληνίου Ενώσεως Φυματικών» Χάρ. Σωχωράκης, ό άρρωστος τών 28 χρονών, πού βρήκε τόν πιό τιμημένο θάνατο μεσ' τή «Σωτηρία».

-Ό Σωχωράκης δολοφονήθηκε!...

Φώναξαν αγανακτισμένοι τότε οι φθισικοί.³

Ή υπόθεση... πνίγηκε στά χαρτιά! Μά ό Σωχω-

³ Μέ αφορμή την δολοφονία τού Σωχωράκη, κυκλοφόρησε ανακοίνωση άπευθυνώμενη στους φυματικούς της «Σωτηρίας»:

ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ ΦΥΜΑΤΙΚΟΙ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ

Στην δικαία αξίωση μας για την άμεση απομάκρυνση τού καταχραστή διευθυντή, και τη βελτίωση γενικά τών συνθηκών ζωής, όι όποιες όπως υπάρχουν σήμερα μας πηγαίνουν κατ' ευθείαν στον θάνατο, τό κράτος τών τραπεζιτών και τών καταχραστών απάντησε με την πιό κτηνώδη και απάνθρωπο βία εναντίον μας, απάντησε μέ τή δολοφονία τού συντρόφου μας Σωχωράκη.

Στη δολοφονία αυτή πού στρέφεται εναντίον μας και ολόκληρης της εργατικής τάξης, οφείλουμε ν' απαντήσουμε παίρνοντας όλοι μέρος στό αυριανό μνημόσυνο πού οργανώνεται για τό σύντροφο μας. Καμιά δύναμη δεν πρέπει να μας σταματήσει. Ή συμμετοχή μας είναι ή υπέρτατη υποχρέωση στό δολοφονημένο για τόν δικό μας αγώνα Σωχωράκη, και στην απελευθέρωση τών έκμεταλευομένων.

Τό σύνθημα μας πρέπει να είναι:

Όλοι μαζί στο μνημόσυνο αύριο Κυριακή στίς 6 τό απόγευμα στό τέρμα Πατησίων, σπάζοντας μέ πείσμα την αστυνομική περιφρούρηση για να διαδηλώσουμε τήν αγανάκτηση μας κατά τού δολοφόνου καπιταλισμού.

Η ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΟΜΑΡΕΙΣΤΩΝ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ

ράκης ζει στη συνείδηση του εξαθλιωμένου κόσμου των αρρώστων, και τ' δνομά του είναι ενα σύμβολο Πολιτισμού καί Ζωής, μέσα στη μαύρη κόλαση των ζωντανών της «Σωτηρίας». Από τότε και μπρος οι δυστυχείς της κοινωνίας, πού πάν εκεί και πεθαίνουν αγανακτισμένοι, όταν αηδιάζουν τους ανθρώπους, θυμούνται τόν υπέροχο αυτόν μάρτυρα και παρηγοριούνται. Αρχίζουν, τουλάχιστον, νά ελπίζουν για την... Ανθρωπότητα!

Έκτοτε οι αγώνες τών φυματικών στη «Σωτηρία» γίνονται πιά πυκνοί. Τά χρόνια πού άκολούθησαν, είναι χρόνια ακατάπαυτων διαμαρτυριών της ανθρώπινης συνείδησης για τά αίσχη της «Σωτηρίας». Τό 1933, τό 1934, τό 1935, κάθε τόσο έχουμε καινούργια γεγονότα. Συγκεντρώσεις, απεργίες πείνας, καθόδους στην Αθήνα, διαμαρτυρίες.

Τό αίσχος πού προσπάθησαν νά τό «πνίξουν», κατά τη χαρακτηριστική έκφραση τοῦ λαού, με την τρομοκρατία και τόν ψηλό περίβολο, πού έκτισαν τελευταία ολόγυρα του, μεγάλωσε πιά τόσο πολύ, πού δέν σκεπάζεται εύκολα! Ή βρωμιά τοῦ γυαλίζει από μακρυνά, κάτου άπ' τόν ήλιο της Αττικής τόν πασίχαρο! Κι όταν ό ήλιος δέν μιλάει, μιλάει για λογαριασμό του ή νύχτα! Πόσο φωτεινότερη είναι, πολλές φορές, αυτή ή νύχτα! Προχτές ακόμα μίλησε με τή δική της φωνή, κι έδωσε ενα μπάτσο γερό στό σύγχρονο πολιτισμό.

Οι εφημερίδες έγραψαν:

«Ένας βοηθός εργολάβου κηδειών πιάστηκε νά

ξεγυμνώνει τόν άπορο νεκρό φθισικό, πού τοῦ είχαν δώσει νά θάψει, και νά τοῦ κλέβει τά ρούχα!..»

Σκεφθήτε λοιπόν, τώρα τουλάχιστο, για τόν πολιτισμό μας, εσεις όλοι πού δέν βλέπετε με καλό μάτι τίς εξεγέρσεις τών φθισικών της «Σωτηρίας», εσεις, πού ίσως νά προτιμάτε τόν πολιτισμό της ησυχίας ενός Νεκροταφείου ζωντανών! Σκεφθήτε δύο λεπτά. Είναι ακριβώς ό πολιτισμός της ησυχίας και της «τάξεως», αυτός, άφου πιά ήσυχος και πιά... πειθαρχικός στους νόμους της Πολιτείας άπ' τό ληστευμένο φθισικό νεκρό δέν μπορεί νά υπάρχει! Σκεφθήτε τήν τραγωδία τοῦ άνθρωπου αυτού, για λογαριασμό σας! Σά νάσαστε σεις στή θέση του. Σεις, ή κάποιος δικός σας! Κάποιος συνάνθρωπος σας, πού στή μορφή τοῦ βλέπετε τή δική σας μορφή, και στην τύχη τοῦ πρέπει νά βλέπετε τή δική σας τύχη, με μικρές... πολύ μικρές κι ασήμαντες μονάχα παραλλαγές!

Ό δύστυχος αυτός συνάνθρωπος σας, πέθανε πεταμένος κι άπορος στή «Σωτηρία»!

Μή φέρνετε στό νοῦ σας τήν τελευταία του ματιά της αγωνίας και τής πίκρας, πού ερριξε στον κόσμο! Ίσως, τήν ώρα πού τούφευγε ή ζωή, σκέφτηκε πώς άνθρωποι, πολιτισμοί, κοινωνία, κόσμος, είταν ενα ψεύτικο όνειρο, ή πλάνη γλυκεία πού πέρασε! Και τυλίχτηκε, σαν άνθρωπος πού χάνεται, στά σκοτάδια γιαυτόν τοῦ άγνωστου!

Άπ' αυτήν τήν ώρα, δέν έμενε πιά άπ' τόν άπορο φθισικό, πάνου στον κόσμο, παρά μονάχα τό νεκρό κορμί του! Ένα κορμί απομεινάρι, μαραμένο,

ανάλαφρο, δυστυχισμένο... Λίγα πονεμένα κόκκαλα μέσα σ' ένα σκέτο κίτρινο πετσί. Ό,τι απόμεινε, ό,τι απομένει άπ' τ' ανθρώπινο σώμα! Λείψανο της ανθρώπινης δυστυχίας, με δικαίωμα στερνό, άπ' Όλα τά δικαιώματα της ζωής που είχε, νά μείνει μονάχα μία βραδυά, λίγες ώρες, νεκρός άπάνου στη γη και νά οδηγηθεί ύστερ' άπό ενα μονάχα άνθρωπο στον τάφο! Κι ό άνθρωπος αυτός, ό τελευταίος των ομοίων του, που θά τόν συνώδευε άπ' τη ζωή στην εξαφάνιση, μέσα στις νύχτας τό σκοτάδι, σάν έμειναν οι δυό τους, λήστεψε τό νεκρό! Έβαλε χέρι και τόν γύμνωσε... Τοϋ' κλέψε τά ροϋχα και τόν έστειλε ολόγυμνο στό χώμα, άφοϋ δέν είχε τίποτ' άλλο νά του κλέψουν οι άνθρωποι στη γη!

Γιά τό ζωντανό συνάνθρωπο του ό νεκρός εΐταν, συμφωνά μέ τά σύγχρονα κοινωνικά διδάγματα, εμπόρευμα κερδοφόρο! Κι' ή φτωχικιά τοϋ κηδεία, απλούστατα, μία πράξη... εμπορική!

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	9
ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΦΙΛΩΝ ΠΕΡΙΘΑΛΠΟΜΕΝΩΝ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ «Η ΣΩΤΗΡΙΑ»... .	11
ΜΙΧΑΛΗΣ ΣΤΑΦΥΛΑΣ: Κώστας Στούρνας -η πίκρα της ζωής και η ποίηση της πίκρας-.....	13
ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΑΝΤΗΝΟΣ: Δημοσιογραφία ευθύνης (Αταλάντευτος στο χρέος).....	19
ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ.....	23
ΚΑΤΩ ΑΠ' ΤΗ ΜΑΣΚΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ!.....	25
ΠΩΣ ΚΤΙΣΤΗΚΕ Η «ΣΩΤΗΡΙΑ».....	39
ΠΑΡΑΓΚΕΣ, ΒΕΡΑΝΤΑ.....	46
ΝΤΕΚΕΡ, ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ, ΑΝΑΨΥΚΤΗΡΙΟ!.....	59
Η ΖΩΗ ΣΤΗ... «ΣΩΤΗΡΙΑ».....	69
ΓΙΑ ΕΝΑ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΤΟΥ ΞΕΠΕΣΜΟΥ! . . .	82

Το βιβλίο
Η «ΣΩΤΗΡΙΑ»
ΤΟΠΟΣ ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΤΩΝ ΦΘΙΣΙΚΩΝ (1936)

του Κώστα Στοῦρνα
με επιμέλεια του Γιώργου Σταυρακη
τυπώθηκε στο τυπογραφείο του
Γιώργου Κωστόπουλου
σε 3.000 αντίτυπα για λογαριασμό
του Συλλόγου Φίλων Περιθαλπομένων
Νοσοκομείου «Η Σωτηρία»
τον Ιούνιο του 2010.

Ο Κώστας Στοϋρνας από πολύ νωρίς είχε κάνει την επιλογή του, όταν παιδί ακόμη ταξιδεύοντας με του πατέρα του τη σκοΐνα είχε γνωρίσει το ψωμί της ναυτοσύνης, το ψαμί που γευόταν ο θαλασσοπνιγμένος. Επιλογή ζωής δύσκολη που είχε κόστος. Να σταθεί κοντά στους φτωχούς και τους αδικημένους. Πάντα πιστός στο χρέος.

Είναι αυτή η καθαρή, η ξιάστερη επιλογή που θ' ακολουθήσει μια ολόκληρη ζωή αλλά και που θα τον κυνηγά επίσης και θα 'χει πάνω στη ζωή κόστος και συνεχώς θα πληρο΄νεται. Η πένα του κι η καρδιά του θα μας δώσει το συγκλονιστικό ντοκουμέντο ρεπορτάζ για τη «Σωτηρία» που δεν το άντεξε η δικτατορία του Μεταξά και το έβαλε μαζί με άλλα βιβλία στην πυρά.